

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Polona Vidic

**Človekove pravice in kulturno
relativistični pogled Zahodnega sveta na
obrezovanje žensk**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2008

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Polona Vidic

Mentorica: doc. dr. Karmen Šterk

**Človekove pravice in kulturno
relativistični pogled Zahodnega sveta na
obrezovanje žensk**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2008

Človekove pravice in kulturno relativistični pogled Zahodnega sveta na obrezovanje žensk

Diplomsko delo obravnava običaj obrezovanja žensk v tradicionalnih družbah. Razlaga osnovne pojme, kot so FGM (spolno pohabljanje žensk), kultura, kulturna identiteta, človekove pravice in poskuša ugotoviti, ali lahko ljudje posegajo v tujo kulturo ter najboljšim namenom navkljub spreminjajo njene navade in običaje. V tradicionalnih družbah imajo rituali in obredi še vedno veliko vlogo, so del življenja ljudi, njihovo vodilo skozi življenje, saj določajo spolne vloge pripadnikov družbe. Ljudje jih sprejemajo takšne, kot so in ne razmišljajo o tem, ali jim škodujejo ali ne. Ljudje, ki jim sledijo že stoletja, iz generacije v generacijo, v njih ne vidijo nič slabega in jih ne bodo spreminjali, saj za njih uspešno funkcionirajo. Pri tem pojem človekovih pravic ne pomeni kaj dosti, saj so le-te izum Zahodnega sveta, ki na telesno pohabljanje gleda s popolnoma drugačnega vidika kot Vzhodni svet. Diplomsko delo ugotavlja, da moramo spoštovati vse rituale, ne glede na to, kako kruti in neprimerni se nam zdijo. Prav tako bi na tuje običaje morali gledati z vidika kulture, ki jih izvaja in poskušati razumeti njihov način življenja.

Ključne besede: FGM, kultura, človekove pravice, kulturni relativizem.

Human rights and cultural relativistic view of the Western world on female circumcision

The diploma thesis deals with the subject of women circumcision in traditional societies. It explains basic concepts such as FGM (Female Genital Mutilation), culture, cultural identity, human rights and tries to establish, if one has the right to invade other cultures and despite the very best intentions change their tradition and rituals. Rituals and customs are still very important in traditional societies and are a big part of peoples' lives because they indicate their sex roles. People accept those rituals for what they are. They do not think about whether the rituals are good for them or not. People follow their rituals for many centuries, from generation to generation. For them the rituals are something good and they do not feel the need to change them, because they function as good as they are. The concept of Human rights is invention of the Western world and do not mean much to these people, because FGM to them is not mutilation of the body. The diploma thesis finds out, that one must respect all rituals, no matter how cruel and improper they seem to be in his own eyes. As well should we try to understand other rituals from the perspective of the culture that performs them.

Keywords: FGM (Female genital mutilation), culture, human rights, cultural relativism.

KAZALO

1 UVOD	5
2 KAJ JE FGM ALI OBREZOVANJE ŽENSK?	7
2.1 Zgodovina FGM-ja	12
2.2 Posledice FGM-ja	13
2.3 Zakaj se praksa FGM-ja nadaljuje?	13
3 KULTURA	17
3.1 Kulturna identiteta	21
4 ČLOVEKOVE PRAVICE	23
4.1 Kulturne pravice	27
4.2 Ali je FGM kršitev človekovih pravic?	29
5 KULTURNI RELATIVIZEM	31
6 POGLED ZAHODNEGA SVETA NA FGM	35
6.1 FGM in mednarodno pravo	37
7 SKLEP	40
8 LITERATURA	44

1 UVOD

V svoji diplomski nalogi se bom posvetila vse bolj izpostavljenemu problemu, obrezovanju žensk ali FGM-ju (Female Genital Mutilation), kot ga strokovno opredeljujejo nekatere svetovne organizacije. Ker se ta proces vedno pogosteje pojavlja tudi v deželah tako imenovanega »razvitega sveta«, torej v Evropi in Združenih državah Amerike, je postal tudi del naše kulture, ki so jo s seboj prinesli predvsem priseljenci iz afriških in nekaterih azijskih dežel. V Evropi je vse več organizacij (na primer: WHO – Svetovna zdravstvena organizacija, UNICEF, Amnesty International), ki se borijo proti tej praksi in si želijo, da bi se ta boleč proces, ki ga izvajajo na številnih ženskah, ki prihajajo iz Afrike, popolnoma izkoreninil.

Namen diplomskega dela je raziskati, kakšen je pogled zahodnega sveta na tradicionalne običaje. Pri tem si bom pomagala s teorijo kulturnega relativizma in pogledom človekovih pravic na ta obred. Skušala bom ugotoviti, ali ima t.i. razviti svet pravico do poseganja v tuje kulture in spreminjanja njenih običajev, ker se jim le-ti zdijo barbarski in nepošteni. Pri tem bom uporabljala sekundarne vire: knjige, članke, deklaracije in druga dela.

Uporabila bom komparativno in deskriptivno analizo zbranega gradiva. Analizirala bom uradne dokumente, poročila, knjige in članke, ki govorijo o FGM-ju.

Cilj naloge je kontekstualizirati obrede v Afriki in ugotoviti, ali ima zahodni svet pravico do vmešavanja v tuje kulture ali ne. S kakšno pravico lahko prepovemo neko kulturo? Čeprav je ta običaj za nas izjemno krut poseg, ki je nepravilčen do žensk in zaradi katerega celo življenje trpijo posledice, nimamo pravice, da ga obsojamo.

Moja hipoteza je, da je iniciacija, kot si jo predstavlja Zahod, popačena, je ideološko gledanje na »tuje«, neznane običaje. Tudi, če se poskušamo postaviti na stran kultur, ki izvajajo FGM, ne bomo nikoli mogli popolnoma razumeti namena tega obreda. Del nas bi verjetno še vedno bil mnenja, da je običaj krut in nepotreben.

Dejstvo je, da se s prepovedjo tega običaja, ki ga nekatere družbe ohranjajo že tisočletja, vmešavamo v druge kulture. Ali jih imamo pravico prepovedati in obsojati? Ljudje, ki se rodijo v neki kulturi, se že od malega učijo, kaj je prav in kaj narobe, kaj je splošno sprejeto kot pravilno, kaj se pričakuje od njih in kakšne so njihove naloge ter zadolžitve.

Najprej bom opredelila FGM, kakšne so njegove posledice in navedla razloge, zakaj se običaj opravlja še danes. Nato se bom posvetila človekovim pravicam in kako opredeljujejo FGM. V tretjem delu se bom posvetila kulturnemu relativizmu in nasprotujočim si mnenjem antropologov o vmešavanju in poseganju v tuje kulture. Na koncu pa bom podala pogled zahodnega sveta na običaj obrezovanja deklet in žensk.

Čeprav je ta praksa prisotna po celem svetu, se bom v svoji nalogi omejila predvsem na Afriko, saj FGM najverjetneje izvira od tam, je najpogostejši v Afriki in ker se o tem najde največ literature.

2 KAJ JE FGM ALI OBREZOVANJE ŽENSK?

Svetovne organizacije WHO, UNICEF in UNFPA so leta 1997 FGM (Female Genital Mutilation - pohabljanje ženskih spolnih organov) definirale kot »vse postopke, s katerimi se ženska zunanja spolovila odstranijo deloma ali v celoti, pa tudi druge poškodbe ženskih spolnih organov, čemur so ženske podvržene zaradi kulturnih, verskih ali kakšnih drugih razlogov, ki pa nimajo nikakršne povezave z zdravstvenimi posegi« (Eliminating Female Genital Mutilation: An Interagency statement 2008, 4).

FGM je znan tudi pod drugimi imeni: obrezovanje žensk in FGC (Female Genital Cutting), vendar nekatere organizacije menijo, da sta ta dva izraza preveč mila in zato raje uporabljajo izraz FGM (Mutilation oziroma mučenje poudarja krutost posega). Tudi jaz bom v nalogi obrezovanje ženskih spolnih organov naslavljala kot FGM.

Nekateri viri navajajo 3 tipe obrezovanja, drugi 4 ali celo 5. Skupna izjava organizacij WHO, UNICEF IN UNFPA (Eliminating Female Genital Mutilation 2008, 4) loči štiri tipe obrezovanja žensk:

- **TIP I:** Delna ali popolna odstranitev klitorisa in/ali obrezanje kože klitorisa, postopek imenujemo tudi klitoridektomija;
- **TIP II:** Delna ali popolna odstranitev klitorisa in malih sramnih usten, včasih tudi izrezanje velikih sramnih usten;
- **TIP III:** Izrezanje klitorisa in malih sramnih usten ter zašitje zunanjih sramnih usten z nitjo ali rastlinskimi trni. Tak postopek imenujemo infibulacija. Pri tem se spolovilo zaraste tako, da ostane le majhna luknjica za odtekanje urina in menstrualne krvi. Po poroki mož prereže ženo z nožem, da imata lahko spolne odnose.
- **TIP IV:** Sem uvrščajo vse še hujše oblike pohabljanja ženskega spolovila iz nemedicinskih razlogov, kot so: zbadanje, luknjanje, rezanje, spraskanje klitorisa¹, raztegovanje klitorisa in malih sramnih usten², izžiganje klitorisa in

¹ Pri zbadanju, luknjanju in rezanju, kožo predrejo z ostrim predmetom. Pri takem postopku tkiva ne odstranijo. Zbadanje je v nekaterih državah tradicionalni postopek (Budiharsana v Eliminating Female Genital Mutilation 2008, 24) ali pa nadomestek za hujše oblike FGM-ja (Yoder, Njue in Askew v Eliminating Female Genital Mutilation 2008, 24).

tkiva³, ki ga obdaja, jedkanje vagine s kemičnimi substancami ali zelišči (namen je ožanje vagine)⁴.

Ta klasifikacija je nekoliko poenostavljena, saj obstaja več tipov FGM-ja, ki jih je težko natančno opredeliti. Tako pri TIPU I poznamo dva podtipa, TIP Ia (odstranitev glavice in kožice klitorisa) in TIP Ib (odstranitev celega klitorisa in njegove kožice). Znotraj drugega tipa uvrščamo tri podtipe, TIP IIa (odstranitev malih sramnih ust), TIP IIb (delna ali popolna odstranitev klitorisa in malih sramnih ust) in TIP IIIc (delna ali popolna odstranitev klitorisa ter velikih in malih sramnih ust). V tretji tip pa spadata dva podtipa, TIP IIIa (odstranitev in zaprtje malih sramnih ust) in TIP IIIb (odstranitev in zaprtje velikih sramnih ust).

Čeprav količina odrezanega tkiva praviloma narašča od prvega do tretjega tipa, obstajajo izjeme. Na primer, TIP I ponavadi vključuje odstranitev klitorisa (TIP Ib), TIP II pa odstranitev klitorisa in malih sramnih ust (TIP IIb). V tem primeru je TIP II bolj brezobziren in pomeni večje tveganje. Pri TIPU IIa pa odrežejo le male sramne ustne, brez klitorisa, kar pomeni manjšo stopnjo krvavitev, medtem ko je stopnja tveganja vnetja genitalij lahko večja. Podobno TIP III v večini primerov pomeni hujše zdravstveno tveganje (na primer zapleti pri porodu) kot pri TIPU II. Vendar je stopnja neplodnosti povezana tudi s količino odrezanega tkiva. TIP IIc, ki vključuje tudi odstranitev velikih sramnih ust, pomeni večjo neplodnost kot TIP IIIa (Almroth v *Eliminating Female Genital Mutilation 2008*, 23). Ker je klitoris izjemno občutljiv spolni organ, se pri TIPU I, ki vključuje odstranitev klitorisa, želja po spolnosti zmanjša bolj kot pri TIPU III, pri katerem klitoris ostane nepoškodovan (Nour v *Eliminating Female Genital Mutilation 2008*, 23).

² Raztegovanje ali podaljševanje klitorisa in/ali malih sramnih ust je prisotno predvsem v nekaterih južnih predelih Afrike. Običajno se deklice že pred puberteto (= doba spolnega razumevanja) v nekaj mesecih naučijo, kako raztegovati male sramne ustne, z uporabo olj in zelišč. Nekatere se poslužujejo te tehnike po porodu. Raztegnjene ustne naj bi povečale spolne užitke tako žensk kot moških in obenem veljajo kot nekakšna zapora vagine. Ta postopek lahko povzroča bolečine in rane, vendar dolgoročnih negativnih posledic ni. Praksa prevladuje v tistih družbah, kjer imajo ženske relativno visok družbeni status, predvsem v matrilinearnih družbah. Raztegovanje lahko smatramo za obliko FGM-ja, ker je oblika socialnega pritiska na mlada dekleta (da spremenijo obliko svojih genitalij) in ker povzroča trajne spremembe genitalij (Mwenda, Tamale, Bagnol in Esmeralda v *Eliminating Female Genital Mutilation 2008*, 24).

³ Izžiganje pomeni uničenje tkiva z vročim železom. Povzroča krvavenje, gnojenje tkiva, vnetja, razjede in rane.

⁴ Jedkanje vagine s kemičnimi substancami ali zelišči na sebi izvajajo odrasle ženske, da očistijo vagino pred ali po spolnem občevanju ali da napnejo in okrepijo vagino ter s tem povečajo svoje in partnerjeve spolne užitke. Posledice in zdravstvene težave so odvisne od vrste substance, ki jo uporabljajo ter od pogostosti in postopka izvajanja (McClelland, Bagnol in Esmeralda v *Eliminating Female Genital Mutilation 2008*, 24).

TIPI I-III, pri katerih običajno odrežejo tkivo, so brez dvoma kršenje več človekovih pravic in jih večina zakonodaj opredeljuje kot nasilje, poškodovanje telesa in zlorabo otrok. Vendar pa ni vedno jasno, katere škodljive prakse izvajanja FGM-ja naj se uvrstijo med četrti tip in katere ne. Navadno se na ženskih genitalijah, če niso okužene, ne izvajajo kirurški posegi. Glavno vodilo pri klasifikaciji, katere posege naj smatramo kot obliko FGM-ja in katerih ne, bi moralo biti vprašanje, ali se pri tem kršijo človekove pravice (vključno s pravico do zdravja, otroških pravic in pravico do enakosti med spoloma) ali ne. Nekatere prakse, kot je na primer kozmetično popravljanje genitalij, so zakonsko dovoljene v mnogih državah in ne veljajo kot oblika FGM-ja, čeprav bi jih, glede na definicijo, lahko uvrstili med pohabljanje ženskih spolovil (Eliminating Female Genital Mutilation 2008, 28).

Pri FGM-ju gre za »trajno pohabljanje, ki ga deklicam izvajajo neuke ženske, seveda brez anestezije. /.../ Obred služi kot navada, ki vzdržuje izpolnjevanje socialnih zapovedi in nadzira telo in seksualnost posameznika« (Čeplak 2001, 186-189).

FGM večinoma opravljajo na deklicah do 15. leta starosti, občasno pa tudi na odraslih in poročenih ženskah. Starost deklic, ki jih obrežejo, je odvisna od lokalnih običajev in ceremonij in v nekaterih državah upada (UNICEF 2005a). »Obrezovanje /.../ srečujemo kot profilaktični ukrep nekaterih razvitih zdravstvenih sistemov, kot element monoteističnih ljudstev pri judih, muslimanih, kot prakso številnih afriških ljudstev in njihovih iniciacijskih obredov« (Čeplak-Mencin 2001, 186). Obrezovanje ni praksa, ki jo izvajajo samo muslimani. Poznajo jo tudi med katoliki, protestanti, kopti in drugimi verstvi (povzeto po Salecl 1997, 149).

Natančno število deklet in žensk, ki so obrezane ni znano, predvsem zato, ker kulturna vloga ženskam v teh državah prepoveduje javno razpravo ali nasprotovanje tej praksi (Report on Female Genital Mutilation 2001, 7).

WHO (Svetovna zdravstvena organizacija) ocenjuje, da je število deklet in žensk, ki so utrpele enega od prvih treh tipov FGM-ja, med 100 in 140 milijonov (WHO 2000a). Ocenjujejo, da 91,5 milijonov afriških deklic in žensk, starih nad 9 let, živi s posledicami FGM-ja; prav tako v Afriki vsako leto obrežejo približno 2 milijona deklic, to je več kot 5.000 na dan. (Yoder in Khan v Eliminating Female genital mutilation 2008, 4).

FGM običajno izvajajo v nehigijskih razmerah, brez anestezije ali antibiotikov. Pri operaciji uporabljajo neočiščene ostre predmete, na primer britvice, škarje,

kuhinjske nože, koščke stekla, pokrove pločevink. Žrtve imajo le redkokdaj možnost zdravniške oskrbe. V bolj urbanih okoljih, predvsem med višjimi kastami, operacijo opravijo v sterilnem okolju in uporabijo anestezijo (Lightfoot-Klein 1989, 36; Dirie in Miller 2005, 18-19).

Operacijo običajno izvajajo lokalne babice, ki nimajo medicinske izobrazbe, ciganke, ki potujejo iz kraja v kraj in ponekod celo napovedovalke prihodnosti (Lightfoot-Klein 1989, 36).

Ženske, ki opravljajo obred, so zelo spoštovane osebe v družbi. Nihče ne bo izdal njihovega imena, če bo karkoli šlo narobe. Starši raje tvegajo smrt deklice, kot pa da bi se morali soočiti z oblastmi. Za smrt ne krivijo obrezovalke, še manj sam poseg. Če deklica umre, umre zato, ker je bila takšna Alahova volja. Tako se starši operejo krivde. Eden večjih izdatkov vsake družine je plačilo za obrezovanje. Pa vendar, za starše je to odlična naložba, ker le na ta način njihove hčere lahko pridejo na »tržišče za poroko«.

Ko deklice obrežejo, jih pustijo same sredi puščave, kjer jim naredijo začasno bivališče. Tam ostanejo nekaj tednov, da počivajo in se zdravijo. Pogostokrat se jim spolovilo vname in dobijo visoko vročino, včasih celo omedlijo. Noge imajo zvezane skupaj, da bi se jim rana hitreje zacelila in da ne bi prišlo do ponovnega odprtja, saj bi to pomenilo, da morajo deklico še enkrat zašiti. Vse pogosteje obrezujejo vedno mlajša dekleta, včasih so še dojenčki, saj pravijo, da je tako bolečina manjša, ker se tako mlade deklice ne zavedajo, kaj se jim dogaja (Dirie in Miller 2005, 116-118). Hanny Lightfoot-Klein je intervjuvala mnogo žensk in tiste, ki so jih obrezali pred petim ali četrtem leto starosti so povedale, da se operacije sploh ne spominjajo.

Čeprav FGM prevladuje v vzhodnih, zahodnih in severozahodnih predelih Afrike (28 afriških držav), nekaterih državah Azije in Srednjega Vzhoda (Indija, Indonezija, Malezija, Združeni Arabski emirati) ter v določenih etničnih skupinah Južne in Srednje Amerike, ga najdemo povsod po svetu. Zaradi naraščanja števila migracij iz držav, v katerih izvajajo FGM, se povečuje število deklic in žensk, ki so bile obrezane, tudi v tistih državah, kjer se ta praksa tradicionalno ne izvaja (Eliminating Female Genital Mutilation 2008, 30).

Razširjenost FGM-ja močno variira med in znotraj regij. Etničnost je najodločilnejši razlog za izvajanje te prakse.

FGM ni zapisan ne v Koranu ne v Sunah, dveh temeljnih islamskih verskih zapisih. FGM je postal »zakon zaradi navade«. Večina islamskih študentov se strinja,

da FGM ni verski ritual. Praksa je v Islamu postala pomembna, ker jo povezujejo z žensko seksualno čistostjo. In ravno zaradi tega razloga imajo ženske, ki niso obrezane, zelo malo možnosti, da se poročijo. Čeprav FGM nima verskega izvora v Islamu, ga Islam kljub temu sprejema. Deklice verjamejo, da bi brez opravljenega posega prišle v pekel (Lightfoot-Klein 1989, 114).

FGM se je v 19. in 20. stoletju opravljal tudi na Zahodu. Prakso so Združene države Amerike in Velika Britanija celo vzpodbujale, saj naj bi uspešno zdravila lezbična nagnjenja, masturbacijo, histerijo, epilepsijo in nervozo. Nekateri antropologi FGM enačijo s povečanjem prsi in tetoviranjem, ki sta pogosti praksi Zahoda, vendar je ta argument pomanjkljiv, saj mora biti pri obeh posegih subjekt po zakonu odrasel hkrati pa se pri teh dveh posegih ne ovira nikakršna funkcija telesa v nasprotju s FGM (Castledine 2007, 65-71).

Podporniki FGM vidijo kot koristen običaj, saj dekleta s tem postanejo godna za poroko, pridobijo si spoštovanje celotne družbe in tistih deklet, ki še niso poročene. Sam obred dojemajo kot izraz ljubezni staršev do svojih hčera, ki jim bo omogočil priznanje družbe. To so družbe, v katerih je kvaliteta življenja žensk odvisna od njihovega statusa žene in matere ter kot del člana v družbi.

Ker je ta praksa tako trdno zakoreninjena v teh družbah, ima preprosta prepoved z zakonom zelo malo možnosti za uspeh. Večina žensk podpira prakso FGM-ja in ker se je izvajala že v številnih prejšnjih generacijah, same zelo težko razumejo, zakaj bi jo morali obravnavati kot zločin. Če bi to prakso prepovedali, bi bile spremembe radikalne, tako na kulturnem kot na sociološkem področju. Take spremembe morajo biti postopne in dolgoročne, vključevati morajo izobraževanje in izčrpno šolanje na tem področju. Prav tako bi morale biti prisotne legalne reforme in programi v podporo žensk. Družinska čast se namreč meri tudi s »seksualno čistostjo« žensk. Poleg zakrivanja nog, las in obraza, ter podrejenosti možu, je tudi obrezovanje znak družinske časti. Le, če je ženska obrezana, bo njen mož prepričan, da je nedolžna. Vendar nedolžnost ni toliko znak tega, da ženska še ni imela spolnih odnosov, kot tega, da je zašita. Številni moški so priznali, da imajo pred poroko spolne odnose z drugimi moškimi, živalmi ali deklicami, ki še niso bile obrezane. Tako številna dekleta, ki se poročijo, dejansko niso več fizično nedolžna, ko prvič spiyo z možem. Ali so jih posilili ali pa so prostovoljno imele spolne odnose pred poroko in so se dale ponovno zašiti. Nedolžnost, čistost, deviškost dojemajo drugače kot zahodni svet.

Deklicam že zgodaj povejo, da jih čaka poseben ritual, ki jim bo omogočil poroko. Povedo jim, da jim bodo odrezali dele telesa, ki so »nečisti«; po obredu bodo postale čiste, ne bodo imele neprijetnega vonja in moški, s katerim se bodo poročile, bo zadovoljen. Brez tega obreda pa ne bo nikoli našla moškega, ki bi se želel poročiti z njo. Infibulacija njenemu možu zagotavlja nedolžnost svoje žene. Bolj tesno kot bo zašita, manjša kot bo odprtina, bolj bo mož prepričan o njeni čistosti in bolj ga bo lahko spolno zadovoljila, tako da sploh ne bo hotel druge žene. FGM bo prinesel čast njej sami, njeni družini in njenemu možu (Lightfoot-Klein 1989, 70).

2.1 Zgodovina FGM-ja

Kdaj in kje se je prvič pojavil obred, ni znano. Mnogi zgodovinarji in arheologi so si enotni, da je obrezovanje spolovil najstarejši kirurški poseg na svetu, saj naj bi ga s kamnitim orodjem izvajali že v paleolitiku (pred več kot 10.000 leti).

Dokaj verjetna je razlaga, da je obred FGM-ja nadomestil človekova žrtvovanja, s katerimi so pomirili sovražne sile in duhove. Herodot je FGM omenjal že v starem Egiptu v 5. st. pr.n.št. Izvajali so ga Etiopijci, Feničani in Hetiti. Grški papirus iz leta 163 pr.n.št., ki ga hranijo v Britanskem muzeju, omenja, da so FGM opravljali na deklicah, ko so bile v letih, primernih za doto. Grški geograf Strabo omenja FGM že leta 25 pr.n.št., ko je potoval v Egipt. Zapisal je, da so običaj sprva izvajali na ženskah višjih kast in da je bil to obvezen predporočni običaj. Obrezovanje je pomenilo pripadnost kultu boga Sonca Amon-Raju. Številni avtorji menijo, da so FGM opravljali tudi Rimljani in Arabci. V nekaterih družbah je poseg pomenil označevanje spola, v drugih (npr. v Egiptu) pa razlikovanje med sužnji in nesužnji. Klitoridektomijo (TIP I) so opravljali na ženskah višjih kast, infibulacijo pa na zasužnjenih deklicah, ki so jih povečini pripeljali iz Sudana in Nubije (Widstrand v Lightfoot-Klein 1989, 28). Tako so preprečili, da bi zanosile. Obenem pa je infibulirana deklica, ki je bila še nedolžna, na trgu dosegla višjo ceno. Večina razlag podpira idejo, da FGM izvira iz doline Nila od koder so ga arabski trgovci razširili do Rdečega morja in od tam v vzhodni Sudan (Modawi v Lightfoot-Klein 1989, 28).

V 18. stoletju so v Angliji obrezovali ženske, zato da so preprečili in obrzdali samozadovoljevanje deklet. V osemdesetih letih so v ZDA izvajali t.i. *Ijubezensko kirurgijo*. Doktor James E. Burt je širil idejo, da obrezovanje povečuje spolne užitke (povzeto po Čeplak-Mencin 2001, 187-188).

Zelo težko je najti izvor FGM-ja, možno je tudi, da ima več izvorov. Nekateri antropologi menijo, da so FGM ponekod (npr. Sudan, Darfur) izvajali kot nadzor nad populacijo – to se je dogajalo predvsem na tistih območjih, kjer močno primanjkuje vode (Lightfoot-Klein 1989, 29).

2.2 Posledice FGM-ja

Poseg FGM-ja spremljajo številna zdravstvena tveganja in posledice. Gledano na splošno, se tveganje povečuje od prvega do četrtega tipa. Skoraj vse deklice in ženske, na katerih so opravili FGM, so krvavele in utrpele hude bolečine. Sam poseg je zelo travmatičen, saj deklice med operacijo običajno drži več žensk, zato da se ne premaknejo. Tistim, ki so infibulirane, noge zvežejo skupaj za nekaj dni ali tednov, da se rana lahko zaceli (Chalmers, Hashi in Talle v *Eliminating Female Genital Mutilation* 2008, 11). Druge fizične in psihične posledice pa so odvisne od posameznega dekleta oziroma ženske.

Takojšnje posledice po operaciji so hude bolečine (že med samo operacijo, če je opravljena brez anestezije), okužbe, šok, krvavitev, gnojenje rane, benigni tumorji, ciste, brazgotine, smrt. Posledice, ki dekleta spremljajo skozi celo življenje pa so bolečina, neplodnost, zastajanje urina in menstrualne krvi, pri čemer čutijo ostre bolečine, pogosta vnetja, težavna in boleča spolnost, okužbe rodil. Pogosto so posledice tudi psihološke narave, saj mnogo deklet poseg opiše kot izjemno travmatičen dogodek, bojijo se spolnosti, nekatere doživijo posttravmatski stres, tesnobo, depresijo, izgubo spomina (*Eliminating Female Genital Mutilation* 2008, 33-35).

Ker se predmeti, s katerimi opravijo poseg uporabljajo vedno znova in jih ne razkužujejo, je možnost spolno prenosljivih boleznih in virusa HIV zelo velika. Povečana je tudi nevarnost pri porodih, tako za ženske kot za otroka. Svetovna zdravstvena organizacija je opravila raziskavo na 28.000 ženskah, ki je potrdila, da je tveganost pri porodih pri obrezanih ženskah veliko večja kot pri neobrezanih ženskah. Ženske morajo ob vsakem porodu odpreti in nato nazaj zašiti, kar pomeni še večje bolečine pri porodu.

2.3 Zakaj se praksa FGM-ja nadaljuje?

Tradicionalno je FGM običaj, s katerim so ženske sprejete v družbo in primerne za poroko. Izvajali so ga, da bi zaščitili žensko nedolžnost in zmanjšali njihovo seksualno poželenje. »Gre torej za drastično obliko obvladovanja oziroma nadzorovanja ženske seksualnosti v družbah, kjer so ženske v izrazito podrejenem položaju« (Čeplak-Mencin 2001, 187).

Tako so moški nadzorovali ženske, saj so verjeli, da bodo po obredu postale pokorne. S tem posegom se tudi zmanjša možnost za nezvestobo in zunajzakonsko spolnost. FGM pomeni način socializiranja žensk v zanje predpisano vlogo v družini in družbi. Na območjih, kjer je FGM prisoten, ga podpirajo tako moški kot ženske, saj družba vsako zavračanje tega postopka obsoja in preganja. Tako je FGM socialna konvencija, ki jo spremljajo nagrade in kazni, kar je dovolj močan razlog, da se ta praksa nadaljuje. V očeh družin je zaradi takšnega pritiska težko opustiti prakso FGM-ja, saj se zavedajo, da ne bodo deležni podpore družbe, če postopek zavrnejo. Kljub temu da nekateri poznajo negativne posledice, ki jih ima FGM na dekleta, ga še naprej izvajajo, saj so socialne ugodnosti zanje najpomembnejše (UNICEF 2005a).

Člani razširjene družine odločajo, ali bo deklica obrezana ali ne; nato pa ženske poskrbijo za priprave na obred. FGM za te družbe pomeni pravilno vzgajanje deklic ter njihovo pripravo na odraslost in poroko (Yoder, Ahmadu, Hernlund in Dellenborg v *Eliminating Female Genital Mutilation* 2008, 6). V nekaterih družbah FGM predstavlja prehod v zrelostno obdobje, včasih omogoča vstop v skrivna ženska društva, ki jih smatrajo kot nujna za deklice, ki želijo postati odrasle in odgovorne članice družbe (Ahmandu, Hernlund, Behrendt in Johnson v *Eliminating Female Genital Mutilation* 2008, 6). Deklice same si želijo biti obrezane, saj se bojijo ožigosanosti in zavrnitve s strani svoje skupnosti. Na nekaterih področjih so deklice, ki prestanejo obrezovanje, nagrajene s praznovanjem, priznanjem družbe in darili (UNICEF 2005a; Behrendt v *Eliminating Female Genital Mutilation* 2008, 6). Tako je v kulturah, kjer je FGM obče prisoten, postal pomemben del kulturne identitete deklic, prav tako jim daje občutek ponosa in pripadnosti družbi.

Za moške sploh ne pride v poštev, da bi se poročili z neobrezano žensko, saj to ne bi bilo spodobno. Tega pravzaprav niti nočejo oziroma na to sploh ne pomislijo. Lightfoot-Kleinovi so moški, izobraženi, zdravniki povedali, da se z infibulacijo nikakor ne strinjajo, saj vedo, da povzroča hude posledice. Pa vendar se ne bi poročili z neobrezano žensko in tudi svoje hčere so dali faraonsko obrezati. Tudi želja po dostojnem zakonu je pomemben faktor za vztrajanje pri nadaljevanju obrezovanja

žensk, saj zakon pomeni ekonomsko in socialno varnost ter izpolnitev lokalnih idealov ženskega spola in ženskosti.

Ena izmed teorij pravi, da naj bi s FGM-jem lažje kontrolirali skrivnostnost ženske spolne funkcije. Z odstanitvijo klitorisa naj bi zatrli žensko seksualno svobodo, hkrati pa naj bi ženska postala privatna lastnina, lastnina njenega moža (Lightfoot-Klein 1989, 29).

Drugi razlogi za nadaljevanje te prakse so povezani s poroko. FGM namreč smatrajo kot nujen pogoj, da ženska lahko postane »primerna« žena. Verjamejo tudi, da ta poseg zagotavlja in ohranja nedolžnost žensk (Talle, Berggren in Gruenbaum v *Eliminating Female Genital Mutilation* 2008, 6).

V nekaterih kulturah dekleta učijo, kako pomembno je, da ohranjajo svojo deviškost in s tem zagotavljajo zakonsko zvestobo ter hkrati preprečujejo deviantno in nemoralno spolnost (Ahmandu, Hernlund, Abusharaf in Gruenbaum v *Eliminating Female Genital Mutilation* 2008, 6). Obrezovanje po njihovem mnenju ohranja deklice »čiste« in lepe. Odstranitev genitalnih delov, na primer klitorisa, predstavlja odstranitev »moških« spolnih delov (Talle, Ahmadu in Johansen v *Eliminating Female Genital Mutilation* 2008, 6). Z infibulacijo pa naj bi dosegli večjo gladkost vagine, ki predstavlja nekakšen lepotni ideal (Talle in Gruenbaum v *Eliminating Female Genital Mutilation* 2008, 6). Mnogo žensk je prepričanih, da FGM poveča spolni užitek moških (Almroth-Berggren v *Eliminating Female Genital Mutilation* 2008, 6). Prav zato se dajo po porodih vedno znova »zašiti«, da bi bile tako »gladke« kot prej.

V številnih skupnostih FGM izvajajo zaradi verskih razlogov (Budiharsana, Dellenborg, Gruenbaum, Clarence-Smith, Abdi in Johnson v *Eliminating Female Genital Mutilation* 2008, 6). Prakso izvajajo tako med kristjani, judi in muslimani, čeprav v nobenem od njihovih svetih besedil ne moremo najti zapisov o tem posegu (WHO 1996a; WHO in UNFPA 2006 v *Eliminating Female Genital Mutilation* 2008, 6). Tudi verski voditelji, ki imajo pomembno vlogo pri ohranjanju te navade, so različnih mnenj. Tisti, ki postopek podpirajo, ga smatrajo kot verski običaj, ali pa vidijo eliminiranje FGM-ja kot grožnjo za uničenje kulture in religije. Nekateri verski voditelji pa podpirajo idejo o izkoreninjenju prakse obrezovanja.

FGM podpirajo lokalne oblasti, ki imajo v svojih rokah moč in avtoriteto. To so na primer tradicionalni verski voditelji, obrezovalci, starejši prebivalci in celo nekaj zdravniškega osebja. Vsekakor pa obstajajo tudi dokazi o povečanju izvrševanja

FGM-ja s strani medicinskega osebja. V mnogih družbah so starejše ženske, ki so že obrezane, tiste, ki skrbijo za nadaljevanje tega običaja, saj velja za nujnega pri ohranjanju identitete deklic in žensk. To je verjetno razlog, zakaj nekatere ženske (večinoma starejše) podpirajo izvajanje FGM-ja in vidijo boj za odstranitev te prakse kot napad na njihovo identiteto in kulturo (Toubia, Sharief, Draege in Johnson 2007 v *Eliminating Female Genital Mutilation 2008*, 7).

Običaja FGM-ja pa ne izvajajo samo v kulturah, v katerih je prisoten že od nekdaj. Včasih ga sprejmejo tudi skupine, ki ga prej niso poznale ali pa na območjih, kamor so jih preselili ali premestili. Nekatere skupnosti prevzamejo ta običaj od svojih sosedov in v verskih ali tradicionalnih gibanjih v preporodu. Ohranjanje običaja pomeni ohranjanje etnične identitete za skupnosti. FGM izvajajo tudi na ženskah in njihovih hčerah, ki prihajajo iz družb, ki ne poznajo te prakse, in so se poročile v družbo, kjer je FGM zelo razširjen (Abusharaf, Leonard, Dellenborg, Nypan, Shell-Duncan in Hernlund v *Eliminating Female Genital Mutilation 2008*, 7).

Druge razlage poudarjajo pomen skupnostne identitete: ženska, ki je obrezana, postane takšna kot vse druge – kot enaka je sprejeta v skupnost. Biti drugačen, neobrezan, namreč povzroča bojazen in posmeh drugih, ženski pa onemogoča, da si najde moža. Nekateri menijo, da ženska, ki ni obrezana, ne more nadzorovati svoje seksualnosti. Obrezovanje naj bi torej pripomoglo k zvestobi žensk. Obrezane ženske naj bi bile manj seksualno zahtevne, kar moškimi omogoča, da imajo več žena, le te pa naj bi ga seksualno manj nadlegovale. Obrezana ženska naj bi bila bolj željna avantur, ker je seksualno nepotešena. Nekje pa ima obrezovanje estetski pomen, saj verjamejo, da je žensko spolovilo bolj privlačno, če je zaraščeno gladko kot dlan (povzeto po Salecl 1997, 151-152). Obrezano spolovilo naj bi bilo estetsko privlačnejše na podoben način, kot nekatera ljudstva poslikavajo svoja telesa, si jih prebadajo ali pa si jih popravijo s plastičnimi operacijami.

Mnogi menijo, da obrezovanje zagotavlja večjo plodnost ženske. »Različne mitologije namreč dojemajo klitoris kot nekaj nečistega, nevarnega za bodočega otroka. Klitoris je predvsem dojet kot rival moškemu falusu. Tako Etiopijci verjamejo, da neizrezan klitoris tako zraste, da potem binglja med nogami kot moški penis. Bambare iz Malija pa verjamejo, da moški, ki prodre v neobrezano žensko, lahko umre, ker se ob kontaktu s klitorisom izloči nek strupen sok« (Salecl 1997, 151).

Zakaj se ta ljudstva tako močno oklepajo tega običaja? Ni problem le v tem, da so to patriarhalne družbe, v katerih ženska skoraj nima besede. »Mnoge kulture, v

katerih se izvaja ritual obrezovanja, namreč nikakor niso klasične patriarhalne kulture – v nekaterih primerih so moški celo dojeti kot nemočni. V takih kulturah imajo zelo veliko oblast starejše ženske, saj so »dojete kot varovalke tradicije«. Problem upiranja ritualom veliko bolj zahteva vprašanje vloge subjekta v njegovi družini in nasploh v njegovi kulturi« (Salecl 1997, 152).

Max Horkheimer (v Salecl 1997, 152-153) pravi, da je subjekt v patriarhalni družini vpet v spone hierarhične delitve moči – vezan je na tradicijo, družino, skupnost in to ga določa, mu daje stabilnost in celo varnost. Nanj se ne gleda kot na individuum, tako kot v modernih družbah, ampak kot na del celote, del družbe, kjer ima vsak svojo točno določeno vlogo. Tak subjekt je dojet kot nadaljevalec tradicije, saj je popolnoma zraščten s svojo družinsko skupnostjo, katere ritualov ne kritizira, ampak jih sprejme take, kot so. Ne sprašuje se o njihovi namembnosti, škodljivosti ali namenu.

Obrezovaje tako deklic kot tudi dečkov v teh kulturah je izražanje spolne razlike. »Tudi v tej družbi spolna razlika na ravni biologije ni dovolj za njeno reprodukcijo. Nujna je simbolna zareza zakona – jezika, ki šele omogoči reprodukcijo. Za predmoderno družbo je tako značilen cel sistem ritualov in prepovedi, preko katerih človeško bitje postane družben subjekt. Bistvo za predmoderno družbo je, da se simbolni vpis v telo, vpis, ki subjektu podeli njegovo identiteto, zgodi kot nekaj realnega. Subjekt je v procesu iniciacije fizično zaznamovan /.../« (Salecl 1997, 153).

FGM je pri ljudeh, ki ga izvajajo že več stoletij, globoko ukoreninjena praksa in se prenaša iz generacije v generacijo. Večina deklet in žensk sploh ne ve, da to ni univerzalen običaj in da ga ne izvajajo po celem svetu. Ko se pojavijo zdravstvene težave, jih ne smatrajo kot posledico FGM-ja. S takšnimi težavami se srečujejo vse ženske v njihovi skupnosti, zato je to nekaj povsem običajnega. Nikoli ne razmišljajo o tem, da se vsi zapleti pojavljajo zaradi tega, ker so obrezane.

3 KULTURA

Splošna deklaracija o kulturni raznolikosti (UNESCO Universal Declaration on cultural Diversity) iz leta 2001 v preambuli opredeljuje kulturo kot: »Zbirko posebnih

duhovnih, materialnih, intelektualnih in emocionalnih značilnosti posamezne družbe ali družbene skupine in obsega umetnost, literaturo, način življenja in sobivanja, vrednostni sistem, običaje in prepričanja«.

Vendar pa se moramo zavedati, da nobena definicija o kulturi ni popolna. V enem samem pojmu je namreč nemogoče hkrati zajeti vse svetovne kulture in njihova merila ter načine obnašanja.

Kultura pomeni v širšem smislu nekakšen skupek vrednot, institucij in oblik vedenja znotraj določene družbe. V njej nastane tudi ideologija (kot sta nekoč bila npr. marksizem in liberalizem) (Ye`or 2002, 3). Vedenje ljudi se od kulture do kulture razlikuje, znotraj ene kulture pa se ljudje obnašajo precej podobno. Imajo skupne vrednote in prepričanja, zato imajo podobne cilje v življenju. Na zahodu je na primer danes zelo pomembna kariera, ljudje stremijo k temu, da bi imeli čim boljše izobrazbo in službo. V državah tretjega sveta (vsaj tako predpostavlja literatura), pa še vedno cenijo družino kot najpomembnejšo enoto skupnosti. Vsi člani skupnosti stremijo k temu, da bi se poročili in si čimprej ustvarili družino. Za njih kariera ni pomembna, tega pojma sploh ne poznajo, želijo si le nadaljevanja svojega rodu in preživetja. Tako lahko živijo v skupnosti kot del neke večje celote, kar jim daje občutek pripadnosti, ki je v družbah t.i. nerazvitega sveta zelo pomemben.

Kulturo lahko definiramo kot norme, vrednote in prepričanja, ki so značilni za določeno skupino. Kot skupen sistem prepričanj in vrednot vpliva na člane družbe, da se obnašajo in delujejo na predvidljiv način ter oblikujejo skupne percepcije o okolju (Sanyal 2001, 43). Vsaka kultura ima svoje načine in običaje, s katerimi nadzira delovanje svojih pripadnikov in jih usmerja. Tako lahko njeni pripadniki vedo, kakšne so njihove pričakovane vloge in kako se morajo vesti. To jim pomaga pri vsakdanjem življenju, saj se jim ni potrebno spraševati, kaj naj naredijo, da jih družba ne bo izobčila.

Hofstede (v Plahhutta 2006, 6) kulturo definira kot kolektivno programiranje mišljenja, kar ločuje člane ene skupine od druge. Kultura v tem pomenu predstavlja sistem vrednot, vrednote pa gradijo kulturo. To pa pomeni naslednje: 1. Kultura ene skupine se ločuje od kulture druge skupine, kar pomeni, da imajo različne socialne skupine različne kulture; in različne kulturne skupine naj bi se na podobne situacije odzvale različno; 2. Kultura je naučena in ne prirojena. Prenaša se iz generacije v generacijo; 3. Kultura vključuje sistem vrednot. Vrednote pa so predpostavke, ki jih

imajo člani kulturne skupine o tem, kako naj bi se obnašali in kako se obnašajo (Mead v Plahhutta 2006, 6).

Človek povsod vidi svoj način življenja in svojo kulturo kot del naravnega reda. Zaradi tega samozavedanja pogosto svojo kulturo še bolj poudarjamo in hkrati podcenjujemo nam tuje kulture (Lewis 2003, 16-33). Kot pripadnikom določene kulture se nam tako lahko zdi neko vedenje neprimerno, čeprav ga kultura, ki ga izvaja, ne vidi kot takšnega. Tako se nam zdi FGM barbarski obred, pri katerem so kršene človekove pravice in pravice žensk. Dojemamo ga kot obred, pri katerem se izražajo neenakosti med ženskami in moškimi, kot znak podrejenosti žensk. Vendar pa ima pri ljudstvih, ki ga izvajajo popolnoma drugačen pomen. Njim se obred ne zdi prav nič barbarski. Za njih ima predvsem simboličen pomen, s katerim si ženska pridobi možnost za poroko. Brez obreda se je skoraj nemogoče poročiti, kar za njih pomeni mnogo hujše posledice, kot so na primer težave pri uriniranju, menstruaciji, porodih in druge. Ženske lažje prenašajo telesno bolečino, kot pa psihično bolečino, ki bi jo občutile, če bi bile izločene iz družbe in pozabljenje od vseh ljudi, s katerimi so živele.

Vsaka kultura je edinstvena in nekaj posebnega. Ker pa kulture že od nekdaj živijo neodvisno druga od druge, smo lahko ob stiku z drugo kulturo zaprepadeni in presenečeni nad njenimi navadami. Zato smo zelo težko subjektivni, ko kritiziramo običaje, ki jih sami nikakor ne bi sprejeli.

Ronen (v Rifelj 2003, 10) navaja, da:

1. Je kultura način življenja ljudi.
2. Kultura opredeljuje in odraža tako usmeritve kot obnašanje.
3. Kultura obsega način življenja, vrednotenja in delovanja, ki prehaja iz roda v rod.
4. Kultura obsega koncept moralnosti; za vsako skupino določa, kaj je »prav« in »primerno« za posameznika, ter kako je potrebno v družbi delovati.
5. Je kultura osnova za življenje v družbi in krajevnem okolju.
6. Se kultura v času razvija in je zvezno nadaljevanje preteklosti.
7. Ljudje oblikujemo kulturo in hkrati kultura oblikuje nas.
8. Se obnašanja v skladu s kulturo učimo v rani mladosti, zato vpliva kultura na nas na podzavestni ravni. Značilnosti lastne kulture ravno zaradi tega prepoznavamo šele ob stiku z drugo kulturo.

Harouel (v Lenič 2006, 22) meni, da pojem kultura danes vse bolj pogosto uporabljamo namesto pojma identiteta, saj naj bi »široko dojetanje kulture v postmodernih družbah postavilo vse na enako raven«.

Pojem kulture je zelo širok, saj ne obstaja ena sama kultura, ampak mnogo različnih. Celotno znotraj ene družbe lahko obstaja več različnih kultur. Poznamo kulture po religioznem prepričanju, kot so na primer katoliki, muslimani, hinduisti itd., kultur etničnih, rasnih skupin. Kljub temu pa Marina Lukšič – Hacin meni, da je vsem definicijam kulture skupno to, da »se vse ukvarjajo z vprašanjem, v čem si je neka »skupina« ljudi podobna in kaj jih loči od drugih« (Lukšič – Hacin 1999, 31).

Kultura je nekakšen obrambni zid vsake skupnosti, kulturne razlike pa so kazalec socialne identitete. Kultura je nekaj, česar se pričnemo učiti že od malega. Tako pridobivamo znanje in veščine, ki nam pomagajo »preživeti« v določeni družbi. Brez kulture se verjetno sploh ne bi znali vesti v določenih interakcijah in situacijah, saj preko kulture spoznavamo pravila vedenja in primerne obnašanja.

»Starost pomembno izraža družbene razlike v vseh družbah. Povsod z nekaterimi ljudmi ravnajo drugače glede na njihovo starost in pričakujejo od njih, da se bodo obnašali v skladu z navadami, ki jih odobrava družba. /.../ Četudi so starostne vloge splošne, so pričakovanja, ki jih opredeljujejo, kulturna. Izvirajo iz narodove skupne zgodovine in izkušenj in se zato razlikujejo glede na družbo in čas« (Crofton 1995, 254).

»Spolne vloge, kot jih poznamo danes, se od kulture do kulture razlikujejo, vendar je drugorazredni položaj žensk univerzalno dejstvo, ki se pojavlja v vseh kulturah« (Ortner v Stojanović 2007, 18). V Svojem delu *Is Female to Male as Nature is to Culture* Ortner meni, da se žensko telo zmeraj povezuje z naravo, moško pa s kulturo; v tem vidi glavni vzrok za podrejen položaj žensk – moški si jih podrejajo na podoben način, kot si kultura podreja naravo.

»Ženska telesa predstavljajo pomembne simbolne nosilce kultur in običajno dobijo posebne, ločene statuse. Njihova vloga je večinoma natančno opredeljena in povezana z reproduktivno funkcijo« (Jalušič v Žerovec 2007, 18).

Tradicija splošno pomeni kulturne vzorce, ki so povezani s preteklostjo. Tradicionalne kulture imamo po navadi za zaostale, predmoderne, celo barbarske, takšne, ki niso dovzetne za spremembe.

Te kulture vidijo našo kulturo kot degenerirano, kot kulturo, ki ne spoštuje žensk. »Tukaj imamo na delu torej dva popolnoma različna pogleda na čast žensk: za

zahodni pogled je obrezovanje žensk dejanje, ki pohablja ženske, in je torej v nasprotju s spoštovanjem individualnih človekovih pravic; medtem ko za pogled ljudstev, ki obrezujejo ženske, neobrezovanje pomeni nespoštovanje žensk« (Salecl 1997, 154).

3.1 Kulturna identiteta

»V razmerah sodobne, postmoderne družbe se vidik in vprašanje identitete človeka kot posameznika in kot družbenega bitja izpostavlja kot eno ključnih vprašanj smisla njegovega življenja v tem svetu« (Zupančič v Meden 2005, 11).

Kulturna identiteta je tesno povezana z osebno identiteto. Kulturna identiteta določa kvaliteto življenja določene družbe in njenih posameznikov. Je dediščina vsakega naroda, ki se jo vsak posameznik nauči skozi socializacijo (Friedman 1994, 29-30).

»Identiteta je sestavljena iz podobnosti in razlik, je vedno aktivna in nikoli končana socialna institucija, ki se oblikuje skozi interakcije in institucije« (Šabec 2006, 146). Za večino današnjih družb je značilna pluralnost identitet, saj se kulture med seboj vedno bolj mešajo, kar je posledica številnih migracij. Takšna množičnost identitet posameznika se lahko kaže kot nestabilna mreža delnih identitet, ki se ujema s sedanjimi nestabilnimi in nejasnimi razmerami v postmoderne družbi. Globalni odnosi v današnji družbi postajajo vedno bolj neosebni in na njih se gradijo posameznikove identitete. To je v nasprotju s tradicijo, ko so se identitete gradile na trajnih in stabilnih socialnih skupinah, skupnih in družbeno posplošenih interesih ter podobnih zgodovinskih izkušnjah (Ule 2000, 314).

»V tradicionalni, predmoderne družbi je bila identiteta fiksirana, trajna in stabilna. Bila je v funkciji že vnaprej definiranih socialnih vlog in tradicionalnega sistema mitov« (Trček v Meden 2005, 9).

Tako v današnjem zahodnem svetu srečamo vse več mladih, ki sploh ne vedo, kdo so, kakšna je njihova identiteta. Pravimo, da so izgubljeni, da »se iščejo«. To je lahko zelo travmatično, saj mnogi še v poznem življenjskem obdobju ne vedo točno, kdo so. Ta težava pa je pripadnikom vzhodnih kultur »prihranjena«, saj sami nimajo težav z identiteto. Lastno identiteto povezujejo z lokalno skupnostjo, v kateri živijo. Njihova identiteta je zelo trdna, neradi jo spreminjajo, trdno se oklepajo tradicije. Glede na to, da je FGM prisoten že več tisoč let, se tudi njihova identiteta ni bistveno

spremenila. To jim daje občutek varnosti. V takih družbah posameznik ni pomemben. Pomembna je skupnost. In prav skupnost je tista, ki varuje posameznika.

Pripadniki etničnih skupin, ki izvajajo FGM, ritual zagovarjajo, saj so ga izvajali že njihovi predniki in z njim ohranjajo in ščitijo svojo tradicijo. »Ko se pripadniki teh etničnih skupin naselijo na Zahodu, prav tako trdijo, da je ritual obrezovanja nujen za ohranjanje njihove identitete, zato se mlade ženske, ki niso obrezane, ne morejo poročiti s pripadniki svoje etnične skupine. Mnogokrat pa matere, ki podvržejo svoje hčerke ritualu obrezovanja, preprosto sklepajo : 'Če je bilo obrezovanje dobro zame, bo dobro tudi za mojo hči'« (Salecl 1997, 150).

Ponekod se rituali izvajajo celo skupinsko, v sproščenem okolju, kjer dekleta plešejo in pojejo. Za ženske ta ritual pomeni ohranjanje tradicije, čutijo pa se tudi povezane med seboj. Ta ritual je v nekaterih družbah tudi zadnji način uživanja svobode preden se ženska poroči. »Poroka je v tej patriarhalni družbi podobna suženjstvu. Ko gredo ženske v grmovje, da opravijo to ceremonijo [obrezovanja], je to pravzaprav edini čas, ko lahko popivajo in plešejo, si spustijo lase in uživajo trenutek svobode« (Salecl 1997, 150).

Mnogo žensk podpira obrezovanje, ker se le tako lahko branijo pred vse večjim vplivom tujih kultur v njihovo lastno. Hočejo ohraniti lastno identiteto, nočejo uničiti svojih ritualov, vedo, da se z ohranjanjem svojih ritualov njihova kultura ne more razkrojiti.

Danes so migracije vse številčnejše, kar pomeni tudi večje mešanje kultur in povečanje neenotnosti v današnjih družbah, saj vsi narodi oziroma migranti želijo ohraniti del svoje kulture. Seveda se morajo delno prilagoditi kulturi, v katero so migrirali, vendar lahko ohranijo tudi svojo kulturo in običaje ter navade. Kulturna identiteta pomeni psihično in socialno preživetje in ni nekaj, kar bi lahko zamenjali ali nadomestili z nečim drugim. Je del našega življenja, je nekaj, kar nas označuje in določa našo vlogo v tem svetu. S tem obredom se spremeni družbeni položaj deklet. Postanejo namreč ženske, ki so primerne za poroko.

Del identitete vsakega posameznika je tudi telesna identiteta, saj se posamezne lastnosti naših teles vežejo na družbene in kulturne vloge. »Telesna identiteta je primarno vezana na spol in spolno identiteto, vendar ne le v smislu biološko določenega spola, temveč tudi kot družbeno pogojen življenjski proces njenega prepoznavanja« (Meden 2005, 8).

Te družbe se ne sprašujejo o izvoru in namembnosti zakonov, ampak jih le vestno prenašajo iz generacije v generacijo. Z različnimi ritualnimi obredi in rituali socializacije otrokom omogočajo spolno identiteto in ravno ti rituali jim omogočajo zagotavljanje in nadaljevanje svoje vrste in kulture. Inicijacija je za subjekt zelo travmatičen dogodek, saj je »pred inicijacijo subjekt namreč brez prave identitete, po njej pa pade vsa teža tega, da deluje v skladu z določeno spolno vlogo ter tako pripomore k nadaljevanju vrste« (Salecl 1997, 154). Z inicijacijo tak subjekt odpravi dvome, ki jih ima o svoji lastni identiteti.

Ljudstva, ki obrezujejo ženske, običajno trdijo, da ta ritual zaščiti žensko čast. Efua Dorkenoo (v Salecl 1997, 154) poudarja, da je pri mnogih afriških ljudstvih čast dojeta kot nekakšna kolektivna lastnina družine: če en član družine izgubi svojo čast, je onečaščena vsa družina. In pri nekaterih ljudstvih je seksualna razuzdanost ženske ena najbolj ponižujočih izkušenj za moškega, zato slednji žensko za tako početje kaznuje. Ko je čast ženske enkrat izgubljena, se je namreč ne da spet pridobiti.

Marina Lukšič-Hacin (1999, 42) pravi, da je »identiteta kompleksen pojav, kjer se individualna raven veže na gensko neponovljivost posameznika kot biološkega bitja, skupinska pa je povezana z neogibno potrebo človeka po pripadnosti neki skupini«.

Preko skupinskih identitet in kulturne identitete posameznik izraža svojo pripadnost neki skupini, s katero si deli podobne izkušnje, navade, običaje, življenjski prostor, čustva itd.

Kulturna identiteta je za nekatere avtorje najpomembnejša identiteta, iz katere izhajajo vse druge identitete. Južnič (1993, 179) je definicijo o kulturni identiteti povzel po UNESCO: »Kulturna identiteta je dinamičen sistem naučenih elementov pričakovanj, konvencij, verovanj in pravil, ki omogočajo članom določene skupine, da uresničijo kontakte med seboj in svetom, da torej med seboj komunicirajo in razvijajo svoje ustvarjalne potencialne. Kultura je sistem določene celovitosti človekovega početja in hkrati način življenja, ki temelji na določenih vrednotah in iz njih tudi izhaja«.

4 ČLOVEKOVE PRAVICE

Splošno deklaracijo o človekovih pravicah je Generalna skupščina združenih narodov sprejela 10. decembra 1948. Prizadevali so si za to, da bi bila ta deklaracija

skupen ideal vseh ljudstev in narodov. Človekove pravice naj bi bile enake in neodtujljive za vse ljudi na svetu. Se pravi, da poudarjajo enakost vseh ljudi, ne glede na raso, etničnost, spol, narodnost, jezik, vero, politično usmerjenost, socialni položaj, izobraženost itd., hkrati pa jih je nemogoče odvzeti nobenemu posamezniku.

Splošna deklaracija o človekovih pravicah na mednarodni ravni opredeljuje človekove pravice, potrebne za opredelitev človekovega dostojanstva. Človekove pravice naj bi ščitile posameznike in skupine pred dejanji, ki naj bi posegala v njihove temeljne pravice in svoboščine. Med njimi je tudi pravica do nedotakljivosti telesa.

Predstave o človekovih pravicah so torej močno povezane z idejo o pravičnosti. Vendar pa ideja o človekovih pravicah izvira iz zahodnoevropskih tradicij, tako da je njihova univerzalnost vprašljiva, saj ima vsaka kultura drugače zastavljen koncept življenja, vrednot, navad, običajev in nazorskih pogledov.

V petem členu je zapisano, da »nihče ne sme biti podvržen mučenju ali okrutnemu, nečloveškemu ali ponižujočemu ravnanju ali kaznovanju«. Vendar pa za ljudi, ki živijo v kulturi, kjer se izvaja FGM, to ni okrutno dejanje oziroma mučenje. Je obred, ki pomeni prehod iz dekliškega obdobja v obdobje ženskosti. To je obred, ki dekletom omogoča poroko, sprejetost v družbi.

Če bi upoštevali peti člen Deklaracije o človekovih pravicah, bi potemtakem morali ukiniti obred FGM-ja. Vendar pa verski voditelji, ki zagovarjajo ta obred pravijo, da je ta deklaracija izum Zahodnega, razvitega sveta in da njihovo mnenje sploh ni upoštevano. Tako v deklaraciji sploh niso zajeta mnenja celega sveta, vidiki in pogledi na življenje vseh narodov in ljudi, temveč je deklaracija zelo enostranska. Druga težava pa je v tem, da v deklaraciji obstaja tudi dvanajsti člen, ki se glasi: »Nikogar se ne sme nadlegovati s samovoljnim vmešavanjem v njegovo zasebno življenje, v njegovo družino, v njegovo stanovanje ali njegovo dopisovanje in tudi ne z napadi na njegovo čast in ugled. Vsakdo ima pravico do zakonskega varstva pred takšnim vmešavanjem ali takšnimi napadi«. Torej se v nam neznane obrede, navade in običaje ne smemo vmešavati. Pri tem ni pomembno, kako kruti, barbarski ali neprimerni so. Spoštovati jih moramo takšne kot so, brez obsojanja. In jih tudi nimamo pravice spreminjati, preganjati ali odpravljati.

V teh dveh členih Deklaracije o človekovih pravicah se dejstva izključujejo. Če bi upoštevali en člen, bi pri tem kršili drugega. Kako naj se torej odločimo, kateri člen je pomembnejši? Zahodni svet bi zagovarjal peti člen, Vzhodni pa dvanajstega. Pri tem

pa bi se obe strani lahko sklicevali na isti dokument. In obe bi imali prav. Zdi se nemogoče, da bi stvari lahko prišli do dna.

Danes človekove pravice pogostokrat nasprotujejo idejam kulturnega relativizma. Tako je tudi v primeru FGM-ja. Zagovorniki človekovih pravic in ženskih pravic temu obredu nasprotujejo. Menijo, da obred posega in krši pravico do razpolaganja s tujim telesom in njegovo seksualnostjo. Obrezovanje žensk naj bi postopoma pojenjalo, saj mu svet posveča vse več pozornosti in tudi zaradi spreminjanja tradicionalnih spolnih vlog. V nekaterih afriških državah so obred prepovedali ali ga omilili, prav tako tudi v nekaterih državah zahodnega sveta. Vendar pa je glede na to, da je po nekaterih podatkih običaj star več kot 10.000 let, pot do popolne odprave še zelo dolga. Obstaja dvom, ali je to sploh mogoče. V zgodovini so že večkrat poskušali odpraviti tradicionalne običaje, verstva in se pri tem posluževali različnih taktik, pa jim to ni uspelo.

S FGM-jem so kršene človekove pravice, norme in standardi, vključno s pravico do enakosti in nediskriminacije med spoloma, pravico do življenja (ko se obred konča s smrtjo), in pravico do nenasilja in neusmiljenosti ter nečloveškega ravnanja. Ker je pri posegu poškodovano genitalno tkivo in ker se poseg povečini opravlja brez obvezne zdravniške navzočnosti, je pogosto okrnjeno fizično in mentalno zdravje žensk. S tem se krši pravica do nevmešavanja v posameznikovo zdravstveno stanje (Eliminating Female Genital Mutilation 2008, 9).

Človekove pravice izzivajo kulturni relativizem na področju pravičnosti in moralnosti posameznih držav, kultur in religij. Te pravice niso splošni zakoni, ki jih posamezne vlade sprejemajo. So neodtujljive (državljanu jih ne morejo odvzeti ali prepovedati) in internacionalne (so nad pravicami narodov in kultur).

Različne družbe vzpostavljajo različne vrednostne sisteme, zato vrednote, ki jih vzpostavlja mednarodna doktrina človekovih pravic, ne morejo zaobjeti takšne razsežnosti. Obstajajo namreč družbe, v katerih so vrednote skupnosti pomembnejše od vrednot posameznika. V nekaterih družbah so pomembne specifične vrednote, ki jih mednarodni sezname za človekove pravice sploh ne vsebujejo ali pa jim ne posvečajo tolikšne pozornosti. Tu gre predvsem za družbe, ki temeljijo na tradicionalnih in religioznih pravnih sistemih. Posledica takšne relativnosti vrednot se kaže v nezmožnosti sprejemanja koncepta človekovih pravic s strani tistih družb, katerih vrednostni sistemi se razlikujejo od vrednot, ki jih sprejema zahodni svet (Mrak 2007, 32).

Zagovorniki FGM-ja pravijo, da je ta običaj potreben, saj naj bi zmanjševal spolno poželenje žensk, ki naj bi jim kvarilo značaj in jih speljevalo na kriva pota, nezvestobo, razvrat itd. Obrezane ženske naj bi tako bile boljše žene, matere, gospodinje. Po drugi strani pa znanstveno oziroma medicinsko sploh ni dokazano, da naj bi spolno poželenje kvarilo značaj žensk in jih kakorkoli odvrčalo od njihove tradicionalne vloge žene, matere, gospodinje.

Obrezovanje je moralno sporno, saj je to izjemno boleč poseg, ki ga opravijo brez predhodne privolitve žrtve in pri katerem trajno pohabijo žensko telo, kar ima za posledice hude bolečine in trajne zdravstvene težave, ki se pojavljajo čez celo življenje, ali celo smrt.

Yael Tamir v svojem članku (1996) *Hands Off Clitoridectomy* ne trdi, da odstranjevanje klitorisa ni moralno sporno, prav nasprotno, FGM je po njenem obžalovanju vredno, izjemno boleče in travmatično pohabljanje mladih deklet, ki jim popolnoma iznakazi spolovilo ter jih oropa vsakršnega spolnega užitka. Obsoja pa vlogo FGM-ja v sedanjih političnih debatah, saj zahodni svet oziroma naša kultura namerno povečuje razlike med našo kulturo in tistimi, v katerih se izvaja FGM in hkrati poudarja superiornost naše kulture nad tujimi. Sprašuje se, zakaj smo, izmed vseh možnih praks, ki bi jih prav tako lahko moralno obsojali, izbrali prav obrezovanje žensk. Zanima jo, zakaj v današnjem času toliko pozornosti usmerjamo ravno temu običaju in ga močno obsojamo, medtem ko smo ob podobnih običajih v naši kulturi popolnoma ravnodušni. Navaja primer prakse puljenja zob, ki ga izvajajo predvsem na otrokih. Pravi, da je ta poseg prav tako pogosto zelo boleč, izvaja se tudi v zelo nehigijskih razmerah, otroci pri tem zelo trpijo in lahko pustijo trajne posledice, pa vendar ga nihče ne obsoja.

Sprašuje se, kje je meja med tem, ali je neko telo izpopolnjeno, polepšano ali pohabljen. Pravi, da je odgovor na to vprašanje odvisen od tega, kako posameznik ali družba pojmuje lepoto. Starši, ki izvajajo FGM pravijo, da bo operacija omogočila deklici boljšo prihodnost, samopodobo in socialni položaj. S tem ko se osredotočamo na FGM in poudarjamo oddaljenost te prakse od naših konvencij, obsojamo njihovo kulturo, ki je, v naših očeh, nepoštena do žensk, namesto da bi se osredotočili na številne podobnosti med našo in njihovo kulturo.

Dalje meni, da telesno trpljenje, ki ga dekleta in ženske doživljajo po posegu, ne sme biti razlog za obsojanje te prakse, saj sami prav tako izvajamo celo vrsto bolečih praks – ki pa jih ne obsojamo. Ženske v naši kulturi se prav tako dajo »pohabiti«, da

bi izboljšale svoje življenje, svoje počutje. Vendar tega ne obsojamo. Še več, celo spodbujamo tako početje. Zakaj potem ne moremo razumeti, da enako počnejo tudi v drugih kulturah?

Sprašuje se tudi, če bi ta poseg nehali obsojati in bi se ženske same svobodno odločati, ali bi želele, da bi se ta poseg opravil na njih ali ne. Ženske bi bile verjetno pripravljene tvegati zdravstvene težave, samo da bi se izognile življenju v osami in izobčenosti iz družbe.

FGM je s pogleda zahodnega sveta kršitev več pravic. Ker se v večini primerov opravlja na mladoletnicah, je to kršitev otrokovih pravic. Vendar pa v teh ljudeh izraza mladoletnost sploh ne poznajo. Pri njih ni pomembna starost v letih, poudarek dajejo na starost, ki je primerna za poroko ali opravljanje določenega običaja. Tako se dekleta poročajo že zelo mlada. Navadno so stara okoli 11 do 14 let, včasih celo manj kot 10 let. Takrat se že naučijo vseh gospodinjskih opravil, ki jih bodo morale opravljati celo življenje. Takrat namreč že vedo, kakšna bo njihova vloga, kaj se od njih pričakuje. Vedo, da bodo morale biti dobre gospodinje, matere in žene. Tudi za starše je pomembno, da se dekleta čim prej poročijo, saj bo s tem breme preživljanja prešlo v moževe roke.

FGM je kršitev ženskih pravic. Je oblika (telesnega) nasilja nad ženskami, ki pa ga te družbe in njihovi pripadniki smatrajo kot »privatno zadevo«.

FGM je prav tako kršenje enakosti med spoloma. Je način, kako moški in družba nadzoruje seksualnost žensk. Ženske enostavno »zaprejo«, tako da ne morejo imeti spolnih odnosov in da moški verjamejo, da so še nedolžne.

4.1 Kulturne pravice

Poleg človekovih pravic pa moramo upoštevati tudi kulturne pravice. To niso pravice posameznika, kot so človekove pravice, ampak so dodeljene skupinam, kot so verske in etnične manjšine ter domorodne družbe. Kulturne pravice tem skupinam omogočajo, da svoje otroke vzgajajo po vzoru njihovih prednikov, da ohranjajo svoj jezik in da s strani naroda, pri katerem so nastanjeni, niso zatirani na ekonomskem področju (Greaves v Kottak 2004, 354).

Renteln (v Lenič 2006, 25) opredeljuje kulturne pravice kot posebno kategorijo človekovih pravic, ki so na trenutke lahko sporne, ker njihovo zagotavljanje lahko

dostikrat omejuje druge človekove pravice. Avtor meni, da so kulturne pravice zelo pomembne, ker je kultura del vsakega posameznika.

Vsaka kultura je način življenja posameznika in skupine, ki ji pripada, njegova identiteta. Če se spremeni en sam element njegove kulture, se spremeni tudi del njegove identitete. To pa je lahko zelo nevarno, saj potem posameznik več ne ve, kdo je, komu pripada, kaj je prav. Identiteta vsakega posameznika, pripadnost svojemu narodu, družbi, je zelo močna. To dokazuje že samo dejstvo, da se je običaj obrezovanja deklic ohranil več tisoč let. Tudi v Evropi najdemo sledi prakticiranja tega običaja. Razlika med nam in njimi pa je v tem, da je t.i. Zahodni svet ta kruti običaj opustil, v Afriki pa ga še vedno izvajajo. FGM je del njihovega življenja, del identitete žensk. Ženske se zavedajo, da brez tega posega ne bodo našle moža. In tudi noben moški se ne bi poročil z neobrezano žensko. V nasprotnem primeru bi bila izločena iz skupnosti. Tega pa si noben posameznik ne želi, saj bi ostal sam, ne bi se imel kam zateči.

Če pri nas nekdo odkloni kakšno stvar, ga družba najverjetneje ne bo kar tako izločila. V skrajnem primeru se bo še vedno lahko zatekel k svojim staršem. Če pa ženska v Afriki odkloni obrezovanje, je ne bo izločila le družba, temveč tudi lastni starši in širša družina. Ne bodo je podprli, kot bi se to zgodilo pri nas. Starši je ne bodo hoteli več poznati, saj jim je povzročila velikansko sramoto. Sramota pa ima teh kulturah ogromen pomen.

Renteln (v Lenič 2006, 25) pravi, da je pomembno, ali kulturne pravice pojmuje kot pravice posameznika ali pa kot pravice skupine. Meni, da bi kulturne pravice lahko razumeli hkrati kot pravice posameznika in skupine. Ugotavlja tudi, da zavračanje običajev ni preprosta zadeva, saj so »posamezniki velikokrat močno motivirani slediti svojim kulturnim navadam. /.../ Zavračanje lastnih običajev ima lahko za posledico obliko božje kazni ali v skrajnem primeru celo izgon iz družbe«. Renteln zagovarja mnenje, da bi morale države, ki imajo zagotovljene kulturne pravice, posameznikom dopustiti prakticiranje njihovih običajev.

»Babice se bojijo, da bo, če bodo dovolile le majhno spremembo v navadah in tradiciji njihove družbe, razpadla celotna skupnost, same pa bodo izgubile vso moč, ki jo imajo, zato se vztrajno borijo proti spremembam« (Lightfoot-Klein 1989, 128).

Vse štiri tipe FGM-ja smatramo kot škodljivo prakso ter kršitev človekovih pravic deklic in žensk. Človekove pravice – civilne, kulturne, ekonomske, politične in socialne – so zapisane v številnih mednarodnih in regionalnih listinah. Te listine si

prizadevajo zagotoviti zaščito pravic žensk in deklic ter hkrati podpirajo idejo izkoreninjenja tega običaja.

4.2 Ali je FGM kršitev človekovih pravic?

FGM je spolna diskriminacija, saj temelji na neenakostih med spoloma in neuravnoteženosti moči med ženskami in moškimi ter krši ženske človekove pravice. Je oblika nasilja nad deklicami in ženskami, ki povzroča fizične in telesne posledice.

FGM prikrajša deklice in ženske pri svobodnem odločanju o posegih na njihovem telesu posega v njihove pravice o avtonomiji in nadzoru nad lastnim življenjem. Pravici do sodelovanja na kulturnem področju in svobode religije sta zaščiteni z mednarodnim pravom.

Čeprav naj bi človekove pravice veljale za vse, so splošne narave in naj jih ne bi smeli ločevati, se moramo vprašati, ali so človekove pravice res univerzalen standard človekovega vedenja in delovanja, ki bi bil uporaben in sprejemljiv tudi v islamskem svetu. Ali je sam diskurz o človekovih pravicah sploh združljiv z islamom? Ali naj bi islam sploh poznal ta pojem, preden ga je utemeljila Evropa? (Bennett 2005, 63).

Mnogo razprav o človekovih pravicah se vrti – tako v islamskih kot tudi v neislamskih državah – okoli tega, ali je ta koncept »vsiljivec«, ki prihaja iz zahodne civilizacije. Kaj si islamske države mislijo o jeziku človekovih pravic, ki govori tako kot da je univerzalna kultura? (Ocvirk 2004). Ahmad (Ahmad v Bennett 2005, 63) meni, da sam islam ni kriv, da človekove pravice ponekod niso spoštovane, torej kršene v nasprotju z Deklaracijo o človekovih pravicah. Za to krivi posamezen sistem v državi.

Verjetno pa bi te ljudi težko prepričali, da naj spoštujejo »naše« človekove pravice, saj je njihova kultura taka, da pred človekom dajejo prednost skupnosti. Pri njih ni pomemben posameznik, tako kot pri nas, ampak družba, skupnost. An Na`im v zvezi s tem odvrne, da koncept človekovih pravic sicer izhaja iz Zahoda in njegove zgodovine, a kot sam koncept ne pripada samo njemu. Seveda obstaja vprašanje o pristni univerzalnosti človekovih pravic, kar pa ne pomeni, da ne obstajajo tudi univerzalni in zavezujoči standardi, kot je na primer t. i. normativni princip, ki ga poznajo vse kulture, t. j., da ravnamo z drugimi tako, kot bi želeli, da drugi ravnajo z nami (An`Naim v Prebil 2007, 151).

V enem izmed svojih intervjujev v knjigi *Prisoners of Ritual*, je Lightfoot-Kleinova vprašala neko Sudanko, ki je z družino 6 let živela v ZDA, če čuti jezo, ker ve, kako

prikrajšane so ženske zaradi FGM-ja. Fahtma ji je odgovorila, da ni jezna, ker je takšna njihova kultura. Poseg opravijo na vseh dekletih, brez izjeme (Lightfoot-Klein 1989, 134). V njihovi družbi so prikrajšane tiste, ki jih ne obrežejo. Družba jih namreč popolnoma izloči.

»Dekleta FGM-ja ne obravnavajo kot obreda, pri katerem so jim odvzeli določene dele telesa. Za njih je to povsem običajen pojav, ki se zgodi vsem dekletom. Če pomislimo na slovesnost, praznovanje, bobnanje, darila, nova oblačila, gostijo, gre pravzaprav za pozitivno izkušnjo deklet. /.../ Večina jih to dojema kot samoumeven obred, ki ga ženska pač mora opraviti« (Lightfoot-Klein 1989, 140).

FGM je faktor spolnih neenakosti, ki je globoko ukoreninjen v socialnih, ekonomskih in političnih strukturah držav in kultur, v katerih se izvaja. Včasih so na Kitajskem deklicam obrezovali stopala, danes še vedno najdemo običaje, kot so obvezne dote, dogovorjene in otroške poroke, kar predstavlja (tako kot FGM) družbeni nadzor nad ženskami. Takšni običaji poudarjajo neenakovrednost med spolnimi vlogami in škodujejo ženskam. Podatki mednarodne zdravstvene analize kažejo, da ženske želijo imeti večji nadzor nad lastnimi življenji in končati prakso ženskega obrezovanja (UNICEF 2005b).

Verjetno pa ti podatki ne morejo biti povsem natančni, saj bi morali za to vprašati mnenje žensk samih. Ženske v muslimanski družbi pa s tujci sploh ne govorijo brez prisotnosti njihovega moža, zato je težko verjeti, da bi lahko podale kakršnokoli izjavo o večji neodvisnosti. Prav tako so vzgojene v kulturi, kjer so celo življenje odvisne od moških. V otroštvu od svojega očeta ali brata, kasneje od moža. Tudi če bi se zavedale, da obstaja možnost, da zaživijo bolj neodvisno življenje, si tega sploh ne bi znale predstavljati, saj nimajo niti pravice do lastnega imetja. Če že zaslužijo denar, ga takoj izročijo očetu, bratu ali možu, saj same ne smejo upravljati z njim.

5 KULTURNI RELATIVIZEM

Vsaka država in njena družba je nekaj posebnega, saj na zemeljski obli ne moremo najti dveh primerov, kjer bi se vse njune neskončne značilnosti (zgodovina, religija, podnebje, gospodarstvo, kultura, običaji itd.) zaustavile na istih stopničkih razvoja (Ferfila 1999, 748).

Teorija kulturnega relativizma je nastala na začetku 20. stoletja kot odziv na šolo kulturnih evolucionistov, ki so se zavzemali za evrocentristično pojmovanje napredka, ki bi ohranjal zahodno civilizacijo na najvišji stopnji razvoja. Relativisti so se postavili po robu evolucionistom s trditvijo, da se pojmovanje morale in nemorale ter normalnosti in abnormalnosti razlikujejo od družbe do družbe (Kakarala v Mrak 2007, 32).

Kulturni relativizem je ideja o tem, da neka kultura ne bi smela biti nadrejena drugi in da drugih kultur ne bi smeli ocenjevati in kritizirati z vidika lastne. Kulturni relativizem pravi, da superiorna, internacionalna ali univerzalna moralnost ne obstaja in da bi morali moralna ter etična pravila, ki jih ima vsaka kultura, spoštovati v enaki meri (Kottak 2004, 353).

Kulturni relativizem predpostavi, da ni ene same kulture (in razlike med kulturami so razlike v doseženih stopnjah evolucije te kulture), da je kultur več, ter da so vse stare, kot je stara človeška vrsta. Boas je bil mnenja, da kultura ni ena sama, ampak jih je več in vsaka ima svoj razvoj, svoje cilje. Vsaka kultura naj bi se razvijala po svojem edinstvenem modelu. Prav tako ima vsaka kultura svojo zgodovino, ki je neodvisna od drugih. Bil je tudi mnenja, da so vse kulture enako razvite in enako stare. Razlike v kulturah po njegovem niso posledica določene stopnje v razvoju, ampak so posledica razlik v vrsti kulture, njeni smeri in cilju. Boas izhaja iz enkratnosti in primerljivosti vseh znanih kultur in s svojim kriterijem nehierarhičnega vrednotenja kultur zanika delitev le-teh na inferiorne in superiorne. S tem vsako evolucijsko razvrščanje postane neuporabno, je pa tudi z znanstvenega kota sila sporno, saj temelji na kulturno zavezanih percepcijah in je v veliki meri etnocentrično (Šterk 1998, 28).

Lévy-Bruhl (v Šterk 1998, 29) je pripadnikom primitivnih družb očital predvsem »pomanjkanje razmišljanja, ki je vzrok njihove civilizacijske zamude«, predlogičnost, nekonceptualnost in nezmožnost vzročno-posledičnega mišljenja. Nasprotno pa

Boas primitivnih družb ni dojemal kot »zaostalih« in nesposobnih razmišljanja. Vidnemu napredku navkljub Boas definira primitivne družbe kot »tiste, katerih dejavnosti so malo raznolike, katerih oblike življenja so preproste in katerih kulture so z vidika vsebine in forme pomanjkljive in nedosledne« (Šterk 1998, 28).

Ni torej cilj vsake kulture, da bi se razvijala tako kot zahodna – v smeri napredka, modernizacije, nenehnih izboljšav, zato da bi imeli mi lažje, boljše in enostavnejše življenje. Nekatere kulture si želijo le ohranjati svoje izročilo, svojo tradicijo in običaje, ki so prisotni že vrsto let. V tem ne vidijo nič slabega, prav tako pa se jim verjetno ne zdi potrebno, da bi svoje običaje spreminjali, saj so se brez sprememb ohranili skozi stoletja, prav tako pa so del njihovega življenja, njihove identitete.

»Dogodke je treba vedno predstaviti v kontekstu, torej jih analizirati in primerjati z družbo, v kateri potekajo, to pa je treba primerjati s podobnimi in različnimi, bližnjimi in oddaljenimi resničnostmi. /.../ Ko stvari umestiš v kontekst, vse postane relativno« (Masto v Hussaini in Masto 2006, 202).

Helvetius (v Godina 1998, 21) govori o posebnem tipu kulturnega relativizma, pravi namreč, da »vsi običaji, naj bodo še tako čudni, so opravičljivi, ker so funkcionalni za skupino, ki jih prakticira. Ne glede na to, za kako neumna imamo ta ljudstva, so jih njihovi interesi posvetili in tako čudnih običajev, ki jih pri nekaterih najdemo, niso sprejela brez določenih nagibov, čudnost teh običajev je torej odvisna od različnosti interesov ljudstev«.

Podobno menijo relativisti. Pravijo, da lahko neko kulturo razumemo le v okviru nje same. Nanjo in na njene običaje ter navade ne smemo gledati s pozicije naše lastne kulture, ampak moramo upoštevati vrednostne standarde, pravila, norme in tradicijo kulture, ki jo preučujemo. Če hočemo razumeti in obsojati neko kulturo, se moramo vživeti v njo, postaviti v pozicijo njenih pripadnikov. To pomeni, da bi morali biti popolnoma subjektivni, kar pa je nemogoče, saj nas že od začetka določajo vrednote in norme kulture, kateri pripadamo.

»Rojeni smo brez naše privolitve, naše ideje prihajajo v nas neprostovoljno, naše navade nadzorujejo tisti, ki jih za nas zaranžirajo« (D'Holbach v Godina 1998, 23).

Vsak posameznik je na nek način podrejen svoji družbi in kulturi. Vsak točno ve, kakšna je njegova naloga, kakšne so njegove dolžnosti in pravice, kaj se od njega pričakuje. To vsak posameznik sprejme in se ne sprašuje, zakaj je tako.

Posameznik se namreč razvija skladno z mestom, ki ga ima v družbi in razvije tiste značilnosti, ki so zanj v določeni družbi funkcionalne. /.../ Določena družbena institucija ali določeni običaj tako obstaja že pred rojstvom posameznika in bo obstajal še po njegovi smrti; posameznik pa se po svojem rojstvu v družbo razvija tako, da bo lahko deloval skladno s to institucijo oziroma običajem. Posameznik nima nikakršne možnosti izbora v smislu, ali bo družbeno institucijo oziroma običaj prevzel ali ne, temveč je vanje objektivno vključen s svojo vlogo oziroma natančneje socializacijo. S socializacijo namreč posameznik privzame za družbo značilne vrednote, norme, kolektivno zavest kot svoje lastne (Godina 1998, 113).

FGM ima za te družbe zgodovinsko vrednost, hkrati pa ohranja družbeno strukturo posamezne družbe. Tisti, ki trdijo, da bo odprava FGM-ja osvobodila posameznike od tega krutega običaja, morajo v obzir vzeti vztrajnost žensk pri ohranjanju le tega. Po podatkih UNICEFA statistične analize kažejo, da približno 80 % afriških žensk 80 % (med 15. in 49. letom) podpira ohranjanje FGM-ja (Unicef 2005a). Za nekatere ženske FGM ni kršitev človekovih pravic, ampak »dejanje ljubezni«, ki opeva žensko in polepša njeno telo (Omer-Hashi & Entwistle v Baron in Denmark 2006, 11). Empirične raziskave kažejo, da je velik odstotek žensk navdušen zaradi participacije v obredu in so na to, da so obrezane, ponosne še leta po obredu (Chalmers & Omer-Hashi v Baron in Denmark 2006, 11).

Ena od zmot, ki jo očitajo kulturnemu relativizmu, je predpostavljane enotnosti tradicij, ki naj bi bile vase zaprte znotraj svojih konkretnih meja in brez notranjih konfliktov. Treba je vzeti v obzir dejstvo, da se tradicije nenehno soočajo s kritikami in nasprotniki, tako zunanji kot notranji. Zato tradicija ne predstavlja neke statične harmonične celote, temveč neprestano razvijajočo se diskurzivno skupnost (Lee 1995, 77).

Vendar pa nomadi in ljudstva, ki v Afriki živijo v vaseh, ki so na stotine daleč od mest in civilizacije, zelo poredko ali nikoli ne pridejo v stik z drugimi kulturami. Zato jih lahko štejemo med kulture, ki so zelo zaprte in odporne za tuje vplive. Večina njenih članov nima možnosti, da bi odpotovali v mesto in spoznali drugačen način življenja.

Navadno je tako, da lahko prihaja do sprememb znotraj neke kulture, če pripadniki le-te menijo, da bi bile spremembe boljše za njih. Vendar pa so nekateri običaji, tako kot na primer FGM tako stari in tako globoko zasidrani v teh družbah, da

so se ohranili že vrsto let in se skorajda niso spreminjali. So del teh družb, del njihove identitete. Tudi tisti, ki se preselijo na zahod, želijo ohraniti te običaje, saj se tako še vedno čutijo povezane s svojo lastno kulturo. Na tak način ohranjajo svojo identiteto, ne da bi »izdali« svojo kulturo.

Vladajoče elite tretjega sveta zatrjujejo, da so človekove pravice izum Zahodnega sveta in so kot take nezdružljive z njihovo kulturo, ki temelji na starodavnih tradicijah in ki so se uspele obdržati ne glede na vse spremembe ter vzpone in padce. Te tradicije naj bi imele svoje sisteme pravic in dolžnosti, kjer gre pretežno za moralne sisteme, ki temeljijo na dolžnostih. Vendar je težko verjeti, da so te starodavne družbe temeljile na »načelu enakosti«, bodisi individualne ali kolektivne enakosti (Belina 2001, 27).

Renteln (v Mark 2007, 34) zavzema stališče, da bi se morali bolj potruditi pri iskanju skupnih moralnih vrednot, ki bi predstavljale temelj človekovim pravicam v vseh kulturah. Vendar bi se verjetno takoj na začetku srečali s težavo, kaj je moralno. Tako kot pri vseh drugih stvareh, različne kulture in družbe moralnost obravnavajo drugače. Že pri sami definiciji moralnosti bi se zataknilo.

Kulturni relativizem pa pravi ravno nasprotno, da se nimamo pravice vmešavati v tuje kulture in kar tako prepovedovati njihovih navad in običajev, samo zato, ker se nam zdijo barbarski, neprimerni ali celo zaostali. Kulturni relativizem je ideja o enakovrednosti kultur, pravi, da ni neke superiorne kulture, ki bi ji bile druge podrejene, ampak da so vse kulture na enaki ravni.

Kulturni relativizem se zavzema za proučevanje določene kulture z njene lastne pozicije. V nasprotnem primeru prihaja do stereotipizacije.

Vsak običaj ima kulturni pomen. Obrezovanje žensk pomeni, da bo ženska sprejeta v družbi, da se bo lahko vključila v vsakdanje življenje. Ne bo ji treba beračiti, živeti pri starših ali se ukvarjati s prostitucijo.

6 POGLED ZAHODNEGA SVETA NA FGM

»Na Zahodu običajno srečamo dva tipa reakcije na ta pojav: zagovorniki univerzalnih človekovih pravic so za uvedbo strogih prepovedi tega rituala, zagovorniki pravice do kulturnih razlik pa se sicer zgražajo nad obrezovanjem, hkrati pa priznavajo, da imajo druge kulture svoje običaje, s katerimi se zahodnjaki sicer ne strinjajo, toda slednji nimajo pravice drugim predpisovati načina življenja« (Salecl 1997, 149).

»O obrezovanju žensk se vsaj na Zahodu običajno govori kot o barbarski praksi, ki jo izvajajo nad deklicami in ženskami samo v »zakotnih vaseh« daljnih dežel sveta« (Čeplak-Mencin 2001, 187).

V državah, kjer se izvaja FGM, NGO (Non-governmental organisations – Nevladne organizacije) in vlade že leta poskušajo ustaviti in izbrisati ta običaj. Izobraževanje in informiranje o škodljivih zdravstvenih učinkih in človekovih pravicah za ženske so bistveni za prenehanje izvajanja te prakse. Večja kot je izobraženost žensk, moških in celotne skupnosti, v kateri živijo, večja je možnost za končanje te prakse. Odločitev skupnosti je tista, ki bi imela največjo težo na odločitev o prenehanju FGM-ja. Vendar se moramo zavedati, da boj za odpravo FGM-ja napreduje zelo počasi. Nevladne organizacije si prizadevajo, da bi spremenile običaj v tej meri, da ne bi psihično in fizično škodoval dekletom. Obred bi se še vedno izvajal, vendar v blažji obliki. Nekateri lokalni skupnosti so že prevzele nov način opravljanja tega obreda. Še vedno so prisotna darila in praznovanje, FGM pa se opravlja samo simbolično.

OZN, UNICEF in WHO FGM opredeljujejo kot kršenje človekovih pravic in so zato izoblikovale priporočila za izkoreninjenje te prakse. Večinoma pa je boj proti FGM-ju brez pravega uspeha, saj se FGM izvaja predvsem v tistih državah, kjer vlade nimajo nadzora. Še največ uspeha je prineslo izobraževanje lokalnih skupnosti, vendar pa se zadeve premikajo zelo počasi.

Upanje, da bo FGM mogoče izkoreniniti s pristopom, ki bo upošteval vse aspekte posamezne kulture in poskušal delovati znotraj sistema verovanj in tradicij, pa se lahko izkaže za jalovo, kajti vprašanje je, če lahko ta prizadevanja res uspejo znotraj obstoječih sistemov verovanj in tradicij. FGM je namreč

izjemno pomemben element razporejanja moči znotraj skupnosti, tako da morajo boji zoper te prakse računati na odpor, s katerim želijo ohraniti obstoječa razmerja moči (Čeplak-Mencin 2001, 193).

ZN so podprli idejo, da države članice priznajo status begunke tistim ženskam, za katere obstaja možnost, da jim bodo ob prihodu v domovino opravili FGM. Na zahodu je FGM zakonsko prepovedan v Veliki Britaniji, Kanadi, Franciji, na Norveškem, Švedskem, v Švici in ZDA. V ZDA in Kanadi priseljenci celo zelo težko najdejo zdravnika, ki bi bil pripravljen opraviti tovrsten poseg. Zato operacijo pogosto opravijo kar družinski člani sami. Vendar pa je prepoved FGM-ja lahko dvorezen meč, saj družine vseeno najdejo način, da ga opravijo; kar seveda pomeni, da bo operacija opravljena ilegalno. In ravno zato ob morebitnih zapletih in neposrečenih operacijah dekleta in ženske ne bodo poiskale zdravniške pomoči. S tem bi namreč tvegale možnost obsodbe in zaporne ali denarne kazni.

Leta 1980 je UNICEF objavil program boja proti FGM na podlagi »prepričanja, da je najboljši način spopadanja s problemom izobrazba ljudstva, zdravniškega osebja in tradicionalnih zdravilcev s pomočjo lokalnih skupnosti in njihovih voditeljev«. Konvencija ZN o Otrokovih pravicah je na področju FGM zelo dvomljiva. V 3. odstavku 24. člena je zapisano »Države pogodbenice bodo z vsemi učinkovitimi in ustreznimi ukrepi odpravljale tradicionalne navade, ki škodujejo zdravju otrok«. Tako bi se morali z vsemi silami upirati temu običaju in si prizadevati za izkoreninjenje tega. Vendar pa 1.c odstavek 29. člena pravi, da so si »države pogodbenice edine, da mora biti izobraževanje otrok usmerjeno h krepitvi spoštovanja do otrokovih staršev, njegove kulturne identitete, jezika in vrednot, nacionalnih vrednot države, v kateri otrok prebiva, država, iz katere morda izhaja, in do civilizacij, različnih od njegove« (Konvencija o otrokovih pravicah OZN). Ta dva člena lahko razumemo kot popolnoma kontradiktorna, saj FGM nedvomno je škodljivi običaj, ki vpliva na (telesno) zdravje deklet. Torej bi si morali prizadevati za odpravo tega običaja. Ker pa imajo vse kulture, ne glede na običaje, pravico do lastne kulturne identitete in vrednot družbe, v kateri prebivajo, bi se morali boriti za to, da se ta praksa še naprej nadaljuje, ne glede na to, kako boleč poseg je to.

6.1 FGM in mednarodno pravo

Države so dolžne (zakonsko) preprečevati, preiskovati in kaznovati nasilje, ki se izvaja nad ženskami. Od 28-ih afriških držav, kjer se izvaja FGM, jih je 26 potrdilo Konvencijo ZN o eliminaciji vseh oblik diskriminacije nad ženskami (CEDAW – Convention on the Elimination of all Forms of Discrimination Against Women).

Avstrijska zakonodaja ima od leta 2002 na področju FGM-ja posebno določbo kazenskega zakonika, ki ureja to področje. FGM velja za telesno poškodbo, storilci pa so lahko kaznovani z do desetimi leti zapora (Dirie in Milborn 2006, 23).

Dirie in Milbornova v knjigi *Puščavski otroci* (2006, 30) pravita, da so na osnovi FGM azil odobrili v manj kot desetih primerih:

Leta 2002 so v Aachnu šestintridesetletni Nigerijki in njeni triletni hčerki odobrili azil kot žrtvama političnega preganjanja. Sodišče je odločitev utemeljilo s trditvijo, da so ženske in deklice v Nigeriji žrtve pohabljanja spolovil ker država ne zagotavlja zadostne zaščite. Leta 2003 so v Berlinu odobrili prošnjo za azil ženski iz Gvineje. Sodniki so svojo odločitev utemeljili z naslednjimi besedami: Ta običaj velja za nekaj popolnoma sprejemljivega v vseh družbenih slojih, v vseh regijah in tudi v vseh etničnih skupnostih. Poudariti je treba, da ima ženska malo možnosti za poroko, če ni obrezana. Zato se ženska ne more umakniti v varnejši del države. (...) Obrezovanje žensk je poseg, ki ni nič prizanesljivejši kot mučenje.

Skupna izjava Svetovne zdravstvene organizacije, Unicefa in Populacijskega sklada OZN, februar 1966 (Dirie in Milborn 2006, 43):

Nesprejemljivo je, da mednarodna skupnost ostaja neprizadeta pod krinko izkrivljene večkulturnosti. Ne glede na to, kako nesmiselni ali destruktivni se z osebnega in kulturnega stališča zdijo ravnanje in kulturne vrednote drugih, imajo ti svoj pomen in imajo določeno vlogo za tiste, ki jih udejanjajo. Toda kultura ni nekaj togega, temveč se nenehno spreminja, prilagaja in prerojeva. Ljudje bodo spremenili svoje vedenje, ko bodo doumeli, kako tvegani in poniževalni so škodljivi običaji, in ko bodo spoznali, da je mogoče te škodljive običaje opustiti, ne da bi se odrekli pomembnim delom svoje kulture.

Francija je država, kjer o FGM-ju govorijo bolj odprto kot v drugih evropskih državah:

Zakoni, ki ta obseg prepovedujejo, niso nič strožji od zakonov v sosednjih državah – toda nekaj pa je tam popolnoma drugače: zakone udejanjajo. Storitve obsodijo in ženskam pomagajo. Dolžnost vsakogar, ki sumi zlorabo, pa naj gre za zdravnike, bolniške sestre ali socialne delavce, je, da obvesti oblasti. Če tega ne storijo, jim grozi disciplinski postopek ali pa jim grozi celo obsodba zaradi sodelovanja pri zločinu. Njihova dolžnost je sprožiti postopek, čeprav zgolj sumijo, da nekdo načrtuje obrezovanje (Dirie in Milborn 2006, 44).

Nekateri menijo, da samo sodišče pomaga pri odstranjevanju teh običajev. V Evropi se že dvajset let borijo in izobražujejo ženske o tem posegu, pa niso dosegli skoraj ničesar. Edino, česar se starši bojijo je sodišče in denarna ali zaporna kazen (Dirie in Milborn 2006, 50).

FGM so v Angliji uradno prepovedali leta 1985, ko je bil sprejet zakon o obrezovanju žensk. To je bil prvi tovrstni zakon, ki določa, da je opravljanje tega posega ali pomoč pri njem kaznivo dejanje. Amandma, ki je bil sprejet marca 2003, prepoveduje družinam, da bi svoje otroke dale obrezati v državi, od koder prihajajo. Obenem so s tem amandmajem predvideno kazen povečali s petih na štirinajst let zapore. Je to zaleglo? Ne. Zakon je ostal samo na papirju. Vse do danes niso nikogar obsodili, čeprav splošno velja, da število primerov nenehno raste (Dirie in Milborn 2006, 71).

Mednarodno pravo ima na področju človekovih pravic dvojno funkcijo. Prvič, s splošnimi dokumenti (ali običajnim pravom) si prizadeva obvezati države, da bi v svoje notranje pravo prenesle tudi posamezne človekove pravice. S tem bi države omejile svojo absolutno suvereno oblast nasproti posamezniku. In drugič, želi vzpostaviti mednarodno pravni nadzor nad samim uresničevanjem človekovih pravic, njihovega spoštovanja ter z njimi spoštovanja mednarodnih obveznosti (Lampe v Ramšak 2007, 17).

Vednar pa je celo v Evropi in Ameriki težko nadzorovati vse primere, kjer se FGM prepovedi navkljub izvaja. Poseg družine največkrat opravijo kar same, ker ne dobijo obrezovalca ali zdravnika, ki bi bil pripravljen pristati na poseg. Hkrati pa operacijo opravijo anonimno, tako da se dostikrat sploh ne ve, da je bila deklica obrezana. Če pa kdo od nedružinskih članov, na primer sosedje, ve, kaj se je zgodilo, tega pogosto sploh ne bo prijavil oblastem, saj se v to noče vmešavati. Tako se praksa FGM-ja še naprej izvaja tudi v razvitem svetu, tako kot v nerazvitem, brez nadzora. Težko je namreč nadzorovati vse priseljenske družine.

Ko se neka družina priseli v Evropo, se naseli v svoji skupnosti, tako da je še naprej »ločena« od ostalega sveta. V takih skupnostih pa je veliko lažje ohranjati svoje običaje, saj vsi podobno razmišljajo in vedo, da jih nihče ne bo obsojal. Hkrati pa poskrbijo za nadaljevanje svoje kulture in ohranjano lastno identiteto.

V Franciji (Dirie in Milborn 2006, 45-46) deklice, za katere sumijo, da jih bodo ob obisku domovine obrezali, pregledajo, preden gredo na počitnice in nato še, ko se vrnejo nazaj. S tem lahko preprečijo, da bodo dekleta obrezana. Staršem zagrozijo z visoko denarno kaznijo in zaporom. Ker se starši oblasti zelo bojijo, svojih hčera ne dajo obrezati. Tako so deklice varne pred FGM-jem.

Vendar se proti FGM-ju ne borijo samo v Evropi. Tudi v krajih, od koder praksa izvira, se že začenjajo izobraževanja za ženske. Leta 1991 so v Senegalu začeli z izobraževanjem žensk v več kot 450 vaseh. Nekajkrat tedensko so organizirali predavanja, kjer so se preko igre, skupinskih pogovorov, gledaliških iger, pesmi, plesa, pripovedovanja zgodb in slik pogovarjali o FGM-ju. Pogovarjali so se o higieni, zdravju žensk, njihovi vlogi v družbi, gospodinjstvu, človekovih pravicah. Nihče jim ni rekel, da je FGM nekaj pravilnega ali napačnega. Ženske so se po koncu izobraževalnega programa same odločile, ali bodo svoje hčere dale obrezati ali ne. Z znanjem, ki so ga pridobile na teh delavnicah, so se pogovorile s svojimi partnerji in vaškimi poglavarji in zaprosile za prenehanje izvajanja tega običaja. Novembra 2000 so FGM prenehali izvajati v 174 vaseh, kar je vplivalo na približno 140.000 ljudi.

Ti programi se osredotočajo na to, da se ženske, moški in njihovi poglavarji sami odločijo, ali bodo s prakso prenehali ali ne in s tem v njihovo družbo vnesli kulturne in družbene spremembe (Report on Female Genital Mutilation 2001, 16-17).

7 SKLEP

Zelo težko se je postaviti na eno stran in jo zagovarjati s trdnimi argumenti. Tako človekove pravice kot kulturni relativizem imata dobre razloge, zakaj naj se (ne) ohrani praksa FGM-ja. Kulturni relativizem bi ohranil kulturno raznolikost, po drugi strani pa tudi kruti običaj, ki neštetim ženskam prinaša strašne bolečine. Človekove pravice pa bi odstranile en del kulture in hkrati prihranile muke tisočim ženskam po celem svetu.

Ljudstva, ki ohranjajo FGM, so zelo revna. Večina jih sploh ne zna brati in pisati. So zelo navezana na svojo tradicijo in globoko spoštujejo boga. Ženske, predvsem tiste, ki živijo v oddaljenih vaseh, so prepričane, da je FGM zapisan v Koranu. Literatura navaja, da v nekaterih mestih, ki imajo več stika z Zahodom, ljudje že vedo, da FGM ni predpisan v Koranu. Pa vendar ga številni še vedno ohranjajo, saj je tradicija močnejša od »nenapisanih« pravil.

V večini primerov pa ljudstva živijo globoko v puščavah in vaseh, odmaknjenih od vplivov ostalega sveta. Ker nimajo stikov z drugimi kulturami, so kot nekakšen zaprt sistem, skupnost, v katero le redkokdaj poseže kaj tujega. Če pa že, novosti ne sprejemjo odprtih rok, saj dvomijo v vse, kar odstopa od njihovega običajnega vsakdana. Ravnajo po tradicionalnih življenjskih pravilih, ki obstajajo že stoletja. FGM za ženske pomeni nekakšno vrsto družbene nagrade – zadovoljstvo, da jih je družba sprejela. Nikoli ne podvomijo, da tako, kakor živijo, ni prav oziroma, da bi lahko bilo drugače. Ne poznajo drugačnega načina življenja, ne vedo, da obstaja še drug svet, svet, ki ga večina ne bo nikoli spoznala. Vedo, da so tako živeli njihovi starši, stari starši in ostali predniki. In ker je tak način življenja do sedaj funkcioniral, ne vidijo razloga, da bi karkoli spremenili.

Gre zgolj za interpretacijo življenja, navad, običajev. Kaj bi se zgodilo, če bi ta ljudstva izobrazili, jih naučili brati. Kaj bi storili, ko bi spoznali, da Koran sploh ne omenja tega krutega posega? Ali bi se počutili prevarane? Bi želeli nadaljevati s tradicijo ali bi jo opustili? Kaj bi storile ženske, ko bi spoznale, da so si ta običaj izmislili moški, zato da bi jim ostale zveste, da bi lažje nadzorovali njihovo spolno življenje in morebitno prešuštvo? Če bi ta običaj res prepovedali, se moški res ne bi želeli poročiti z ženskami, ker naj bi bile neobrezane »nečiste«? Bi prepoved tega običaja res obrnila njihovo življenje na glavo?

Kakršnokoli odstopanje od tistega, kar poznajo in kar je za njih normalno, bi ostali obsojali, ker vedo, da to ni prav. Ker tega niso počeli njihovi predniki, ne more biti dobro. Vsakršna sprememba, pozitivna ali negativna, ni dobrodošla, saj vedo, da bi tako izstopali iz družbe, ki bi jih popolnoma izločila. Tega pa si seveda nihče ne želi. Posameznik pri njih ne pomeni nič. Samska ženska ni vredna ničesar. Odvisna je od svoje družine, ker sama ne sme imeti lastnega kapitala. Četudi bi se bila sposobna sama preživljati, družba tega ne bi dopuščala. Ženska nikakor ne more biti samostojna, še manj ima lahko lastne dohodke. Kot samostojno bitje sploh ne more obstojati. Sprva v lasti svojega očeta in nato svojega moža. Četudi ima svojo službo, mora ves denar dati možu (ali očetu), ker sama ne sme razpolagati z njim.

Pritisk družbe pri teh ljudstvih je lahko veliko hujši kot pri nas, saj je pri nas poudarek na posamezniku, pri njih pa na skupnosti, družini. Pri nas je po ločitvi ženska zmožna skrbeti sama zase. Hodi v službo, ima lasten dohodek, bivališče. To pa v njihovih družbah ni možno.

Živijo, kot jim narekujejo Koran in Šeriat, zbirka islamskih načel, ki so bila uzakonjena, da bi urejala način življenja muslimanov. Vendar pa so nekatera pravila Šeriatu izkrivljena zaradi političnih in gospodarskih potreb. Tega ljudstva, ki ne živijo v mestih, ampak odmaknjeno od celega sveta, seveda ne vedo.

Če bi hoteli odpraviti vse običaje, ki se nam zdijo barbarski, škodljivi, neprimerni, ali bi potem, sčasoma, ko bi izkoreninili vse takšne običaje, imeli samo eno, skupno, svetovno kulturo? Vsi bi se držali običajev in navad, ki ne bi prizadeli nikogar. Ali Afriške ženske res gledajo na obrezovanje kot na nekaj škodljivega zanje? Prepričane so namreč, da brez tega posega ne bodo mogle dobiti moža. In kaj je tamkajšnja ženska brez moža? Nič. Družba jo izobči, preživlja se lahko samo s prostitucijo ali beračenjem.

Kako bi bilo, če bi bila situacija obrnjena? Če bi ta ljudstva in njihova kultura prišli k nam? In bi nam vsilili njihovo prepričanje, da je obrezovanje dobro in hoteli, da ga nehamo izvajati? Ali bi želeli sprejeti njihovo mnenje, njihovo prepričanje? Tukaj ni pomembno dejstvo, kako je do tega običaja prišlo in zakaj so ga uvedli. Pomembno je, kaj mislijo ljudje, ki živijo v tej kulturi.

FGM bi verjetno najlažje odpravili z izobraževanjem kultur, v katerih ga izvajajo. Vendar bi bilo verjetno učinkovitejše, če bi izobraževanje pripravljali pripadniki teh kultur, saj bi jih ljudje bolj resno jemali, ker poznajo njihovo življenje. Nasprotno bi

zahodnjake pripadniki teh družb najverjetneje bojkotirali, češ da ne poznajo načina njihovega življenja, njihovih vrednot, navad in običajev. V njih bi verjetno videli le grožnjo za odpravo običaja, ki ga izvajajo že na tisoče let.

Menim, da se v druge kulture ne bi smeli vmešavati, še manj pa prepovedovati njihove običaje. Vsaka kultura je nekaj posebnega, posebno pa jo delajo ravno običaji in navade ljudi, ki ji pripadajo. Kar se nam zdi, da bi morali odpraviti ali vsaj omiliti, je za pripadnike neke kulture del njihovih življenj in identitete. Gre za mentalno pripadnost neki družbi, ki spoštuje svojo kulturo, kulturo svojih prednikov in verjame vanjo. Nihče se ne vpraša, ali jim ti običaji škodijo. Za njih so nekaj popolnoma naravnega in pozitivnega. Z obredom FGM-ja se določi status žensk in njihova vloga v družbi.

Čeprav s tem, ko ženske izobražujemo o FGM-ju in njegovih posledicah, posegamo v tujo kulturo, jim hkrati dajemo možnost izbire. Pripadniki teh skupnosti bi morali vedeti, da Koran tega običaja ne omenja. In če bi se vseeno odločili za nadaljevanje te prakse, jim tega ne bi smeli preprečiti. V nasprotnem primeru pa bi jim morali pomagati pri odpravi obrezovanja deklic in žensk, izobraziti njihove može in celotno skupnost ter jim pomagati sprejeti nov način življenja, življenja brez FGM. Vendar pa bodo za ta proces potrebna leta trdnega vztrajanja in poučevanja celotnih skupnosti. Veliko vlogo pri tem pa bi morali imeti tudi verski in drugi državni voditelji, saj so oni eden najpomembnejših členov pri izobraževanju ljudi. Brez njihove pomoči in jasne opredelitve glede FGM-ja, bi pripadniki kultur, kjer se opravlja FGM, verjetno preslišali idejo o njegovi odpravi in se še naprej posluževali večstoletne tradicije svojih prednikov.

Težava, kako izkoreniniti FGM, ki ga priseljenci ohranjajo, ko pridejo v Zahodni svet, pa ne obstaja samo v deželah tretjega sveta, ampak tudi pri nas, v Zahodnem svetu. Številni priseljenci, ki se deloma navadijo našega načina življenja in se mu do neke mere prilagodijo, še vedno želijo ohraniti del svoje kulture, kulture svojih staršev in drugih prednikov. Na ta način ohranjajo svojo identiteto in so hkrati še vedno povezani s svojo deželo in skupnostjo, v kateri so živeli. Ker pa se tradicija prenaša iz generacije v generacijo, starši prenesejo običaje tudi na svoje otroke. Tako so deklice priseljskih staršev pod velikim pritiskom, saj se same ne morejo braniti proti svojim staršem. Prvič zato, ker so premlade (deklice v večini primerov še vedno obrežejo pred njihovim osemnajstim letom) in drugič, ker brez staršev ne bi mogle preživeti. Starši so njihovo družinsko zavetje, njihova opora. Predstavljajo avtoriteto, ki jo

otroci, še posebej deklice poslušno ubogajo. Tudi same se ne vprašajo, ali jim FGM škoduje ali ne. Večino operacij tako ali tako opravijo v prvotni domovini njihovih staršev in ne pri nas. Ko se deklice vrnejo s takšnih »počitnic«, z drugimi dekleti, pa čeprav so originalno tudi iz njihove domovine, ne spregovorijo o tem, kar se jim je zgodilo, ker občutijo sram. O teh stvareh se pri njih ne govori. FGM je tabu. Tako doma, v družinskem krogu, v njihovih skupnostih kot tudi v šolah, službah ali na drugih krajih.

Za te družine bi morali tudi v Zahodnem svetu pripravljati nekakšne pogovorne delavnice, ki ponekod že obstajajo, da bi se lažje soočile s tem problemom. Morali bi jim pokazati, da neobrezana ženska ni nič napačnega, nečistega. Kljub temu da je niso obrezali, še vedno lahko normalno živi, rojeva otroke in služi možu.

Vendar pa bi do vidnejših rezultatov verjetno prišli šele čez nekaj let, verjetno celo desetletij, saj je tak običaj, ki je prisoten že več stoletij, zelo težko izbrisati. Potrebno bi bilo namreč spremeniti mišljenje ljudi, kar pa ni lahka naloga.

8 LITERATURA

Ahmadu, Fuambai. 2000. *Female »Circumcision« in Africa: Culture, Controversy and Change. Rites and Wrongs: An Insider/Outsider Reflects on Power and Excision*. Colorado: Lynne Rienner. Dostopno prek: NetLibrary.

Belina, Helena. 2001. *Univerzalnost ali kulturni relativizem: sprejemanje ideje človekovih pravic na Kitajskem*. Diplomsko delo. Ljubljana: Pravna fakulteta.

Bennett, Clinton. 2005. *Muslims and Modernity*. New York: Continuum.

Castledine, Jacqueline. 2007. *Female Genital Mutilation: An Issue of Cultural Relativism or Human Rights?* Massachusetts: Mount Holyoke College. Dostopno prek: <http://www.mtholyoke.edu/acad/intrel/jc.htm> (14. julij 2008).

Crofton, Ian. 1995. *Družinska enciklopedija Guinness*. Ljubljana: Slovenska knjiga.

Čeplak-Mencin, Ralf. 2001. Obrezovanje deklic – obred iniciacije ali mučenje in pohabljanje. *Etnolog* 11 (2): 185-194.

Dellenborg, Liselott. 2004. *A Reflection on the Cultural Meanings of Female Circumcision: Experiences from Fieldwork in Casamance, Southern Senegal*. Uppsala: Nordic Africa Institute.

Dirie, Waris in Cathleen Miller. 2005. *Puščavska roža. Nenavadno potovanje puščavske nomadke*. Tržič: Učila Internaional.

Dirie, Waris in Corinna Milborn. 2006. *Puščavski otroci*. Tržič: Učila International.

Dolinar, Ksenija in Seta Knop. 2000. *Leksikon Cankarjeve založbe*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Eliminating Female Genital Mutilation: An Interagency Statement. 2008. Dostopno prek: http://www.unifem.org/attachments/products/fgm_statement_2008_eng.pdf (16. junij 2008).

Female Genital Mutilation (FGM): Debates About FGM in Africa, the Middle East & Far East. 2007. Dostopno prek: http://www.religioustolerance.org/fem_cirm.htm (15. julij 2008).

Ferfila, Bogomil. 1999. Japonska družba danes: Sociokulturološki pristop. *Teorija in praksa* 36 (5): 748-764.

Friedman, Jonathan. 1994. *Cultural Identity & Global Process*. London: Sage Publications.

Godina, Vesna. 1998. *Antropološke teorije*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Hernlund, Ylva. 2003. *Winnowing Culture: Negotiating Female »Circumcision« in the Gambia*. Seattle: University of Washington. Dostopno prek: <http://www.anthrosource.net/doi/abs/10.1525/maq.2006.20.4.516> (20. julij 2008).

Hussaini, Tungar Tudu Safiya in Raffaele Masto. 2006. *Jaz, Safiya. Obsojena na smrt s kamenjanjem*. Tržič: Učila International.

Južnič, Stane. 1993. *Identiteta*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Kovencija o otrokovih pravicah OZN. 2005. Dostopno prek: <http://www.varuh-rs.si/index.php?id=105> (17. julij 2008).

Kottak, Conrad Phillip. 2004. *Anthropology: the exploration of human diversity*. New York: The McGraw-Hill Companies.

Lee, Eliza. 1995. *Human rights and Non-Western Values*. New York: Oxford University Press.

Lenič, Bojan. 2006. *Zaščita kultur domorodnih ljudstev in pravica do samoodločbe*. Magistrsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede. Dostopno prek: <http://dk.fdv.uni-lj.si/DelaFDV/> (20. julij 2008).

Lewis, Ioan M. 2003. *Social and Cultural Anthropology in Perspective: Their Relevance in the Modern World*. New Jersey: Transaction Publishers.

Lightfoot-Klein, Hanny. 1989. *Prisoners of Ritual. An Odyssey into female Genital Circumcision in Africa*. New York: Harrington Park Press.

Lukšič-Hacin, Marina. 1999. *Multikulturalizem in migracije*. Ljubljana: Založba ZRC.

Mrak, Brigita. 2007. *Sprejemanje ideje človekovih pravic v hinduizmu – med tradicijo in reformo*. Magistrsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede. Dostopno prek: <http://dk.fdv.uni-lj.si/DelaFDV/> (23. avgust 2008).

Meden, Maša. 2005. *Teritorialne identitete Notranjske in njihov današnji pomen*. Diplomsko delo. Ljubljana: Filozofska fakulteta. Dostopno prek: http://geo.ff.uni-lj.si/pisnadela/pdfs/dipl_200511_masa_meden.pdf (23. junij 2008).

Ocvirk, Drago. 2004. Doktrinarne razlike med krščanstvom in islamom in njihove družbene implikacije. *Bogoslovni vestnik* 64 (2): 66-80.

Plahutta, Sergeja. 2006. *Medkulturni komunikacijski menedžment: Pomembnost medkulturnega razumevanja in primerjalne analize nacionalnih kultur*. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede. Dostopno prek: <http://dk.fdv.uni-lj.si/DelaFDV/> (6. avgust 2008).

Prebil, Andreja. 2007. *Progresivna interpretacija islama kot možnost za sožitje v globalno-pluralnem svetu*. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede. Dostopno prek: <http://dk.fdv.uni-lj.si/DelaFDV/> (7. avgust 2008).

Ramšak, Anita. 2007. *Pojav revščine in uresničevanje človekovih pravic v Sloveniji*. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede. Dostopno prek: <http://dk.fdv.uni-lj.si/DelaFDV/> (7. avgust 2008).

Report on Female Genital Mutilation as required by Conference Report: Prevalence of the Practice of Female Genital Mutilation (FGM); Laws prohibiting FGM and Their Enforcement; Recommendations on how to Best Work to Eliminate FGM. 2001. Dostopno prek: <http://www.state.gov/documents/organization/9424.pdf> (10. avgust 2008).

Rifelj, Polona. 2003. *Premostitev in vpliv kulturnih razlik na poslovanje v globalni družbi*. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede. Dostopno prek: <http://dk.fdv.uni-lj.si/DelaFDV/> (9. avgust 2008).

Salecl, Renata. 1997. Spolna razlika kot zareza v telo. *Problemi* 5-6 (5): 149-161.

Splošna deklaracija človekovih pravic. 2005. Dostopno prek: <http://www.varuh-rs.si/index.php?id=102#c66> (12. julij 2008).

Stojanović, Vesna. 2007. *Antropologija onkraj obreda: onkraj profanega*. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede. Dostopno prek: <http://dk.fdv.uni-lj.si/DelaFDV/> (7. avgust 2008).

Šabec, Ksenija. 2006. *Homo europeus. Nacionalni stereotipi in kulturna identiteta Evrope*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Šterk, Karmen. 1998. *O težavah z mano. Antropologija, lingvistika, psihoanaliza*. Ljubljana: Študentska založba.

Tamir, Yael. 1996. *Hands off Clitoridectomy. What our Revulsion Reveals About Ourselves*. Boston: Boston review. Dostopno prek: <http://www.bostonreview.net/BR21.3/Tamir.html> (18. avgust 2008).

Ule, Mirjana. 2000. *Sodobne identitete v vrtincu diskurzov*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

UNESCO Universal declaration on Cultural Diversity. 2002. Dostopno prek: <http://unesdoc.unesco.org/images/0012/001271/127160m.pdf> (17. avgust 2008).

Female genital mutilation/female genital cutting: a statistical report. 2005a. Dostopno prek: http://rspas.anu.edu.au/grc/publications/pdfs/WP_21_MaireNiMhordha.pdf (24. junij 2008).

Changing a harmful social convention: female genital mutilation/cutting. 2005b. Dostopno prek: http://www.who.int/social_determinants/resources/changing_gendered_norms_wgkn_2007.pdf (23. avgust 2008).

Female genital mutilation. 2000. Dostopno prek: <http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs241/en/> (23. avgust 2008).

Ye`or, Bat. 2002. *Islam and Dhimmitude (Where civilizations collide)*. Great Britain: Gazelle Book.

Yoder, Stanley in Shane Khan. 2007. *Numbers of Women Circumcised in Africa: The Production of a Total*. Calverton: Macro International Inc.

Yoder, Stanley, Nouredine Abderrahim in Arlinda Zhuzhuni, ur. 2004. *Female Genital Cutting in the Demographic and Health Surveys: a Critical and Comparative Analysis*. Calverton: Macro International Inc.

Yoder, Stanley, Ousmane Camara in Baba Soumaoro, ur. 1999. *Female Genital Cutting and Coming of Age in Guinea*. Calverton: Macro International Inc.

